

Cumhuriyet Donanması'nın Yeni bir Yavuz Edinme Girişimleri: Harekât İhtiyaçları mı, Donanma Sembolizmi mi?

New Attempts of the Republic Navy to Acquire a New Yavuz: Operational Needs or Navy Symbolism?

<https://doi.org/10.52792/tws.1286538>

Mesut ÖZEL

Araştırma Makalesi

¹ Dr. – Serbest Araştırmacı

ORCID: 0000-0002-8577-6750

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mesut ÖZEL

E-posta/E-mail:

mesgam@gmail.com

Geliş tarihi/Received:

22 Nisan 2023

Revizyon talebi/Revision Requested:

27 Nisan 2023

Son revizyon /Last revision:

29 Nisan 2023

Kabul tarihi/Accepted:

29 Nisan 2023

Atf/Citation:

Özel, Mesut. “Cumhuriyet Donanması'nın Yeni bir Yavuz Edinme Girişimleri: Harekât İhtiyaçları mı, Donanma Sembolizmi mi?”. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 4, no. 1 (2023): 1-26.

Özet

Ülkelerin önemli dış politika uygulama araçlarından olan donanmalar, özellikle görkemli muharebe gemileri ile yakın geçmişte ülke niyet ve taahhütlerinin, diğer bir deyişle, egemenlik, milli güç ve uluslararası itibarının temsilcisi olarak tarih sahnesinde boy göstermiştir. İhtişamlı 'yüzer kalelere' sahip olma arzusu, Birinci Dünya Harbiyle sonuçlanan tırmanmada denizde silahlanma yarışını tetiklemiştir. Deniz aşırı topraklarını ve adalarını 'donanmasızlıktan' yitiren Osmanlı Devleti, bu rekabetin dışında kalamamıştır. Cumhuriyet Donanması da deniz hak ve menfaatlerini koruma görevini kurumsal kimliğinin özü olarak benimsemiş, açık deniz donanması geliştirmeyi ısrarla ve devamlı hedeflemiştir. Dünya donanmalarıyla etkileşimle gelişen bahriye kültürüne dayanan bu strateji, tehdit, yapısal değişim ve ekonomik menfaat odaklı gerçekçi paradigmalara yalınlığına karşın, kültürel sembollerin öne çıktığı sosyolojik temelli kurumsalcı yaklaşımlar ile daha iyi açıklanabilmektedir. Bu makalede, Cumhuriyet Donanması'nın "ana kuvveti" olan Yavuz'u yenilemek için yarım asır sonra gösterdiği gayretler, Amerikan arşiv belgeleri ve dönemin tanıklarının anlamlarıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Türk Deniz Kuvvetleri, Cumhuriyet Donanması, Yavuz muharebe kruvazörü, muharebe gemisi, açık deniz donanması

Abstract

Navies are considered historically to represent a country's intentions and commitments, in other words, they symbolize a nation's sovereign status, power and international prestige. Big warships in particular have long marked the international ranking of a nation hierarchy of power. The pursuit of building navies with 'fortresses at sea' triggered a naval arms race that contributed to the First World War. The Ottoman Empire, which lost its overseas territories and islands due to 'lack of navy', could not stay out of this competition. The Ottoman naval elite vied for high seafaring ships including dreadnoughts in their naval programs. The Republican Fleet has adopted the task of protecting maritime rights and interests, as its organizational essence, and persistently aimed to develop a high seafaring navy. Due to the parsimoniousness of realistic paradigms focused on threat, structural change, and economic interest, this strategy, based on naval culture that develops by interacting with the world navies, can be explained in-depth with sociological institutionalist theory in which cultural symbols come to the fore. In this article, the efforts of Turkish Navy, for replacing its battlecruiser Yavuz after half a century is studied primarily based on the US archival documents and the memories of witnesses of the case.

Key Words: International Relations, Turkish Navy, Republican Fleet, battlecruiser Yavuz, battleship, dreadnought, high seafaring navy

GİRİŞ

Kıbrıs Barış Harekati'nin ilk safhasında *Kocatepe* muhribinin dost ateşiyle kaybının ardından dönemin en yüksek tirajlı iki gazetesi, deniz ve hava kuvvetlerini güçlendirmeyi hedefleyen kampanyalar başlattı. Bu girişimler, Türk Donanma ve Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıflarına bağış yapılmasını hedefliyordu. *Milliyet* gazetesinin “Ordu-Millet Elele”¹ sloganı ulusal birlik ve dayanışma temasına dayanırken, *Hürriyet* gazetesinin “Yeni bir *Yavuz* İstiyoruz” sloganı Türk deniz gücünün simgesi olan ‘*Yavuz*’un yerine en az onun kadar görkemli bir savaş gemisinin alınması mesajını taşıyordu:

Yeni bir *Yavuz* istiyoruz... Yepyeni bir *Yavuz* istiyoruz... Türk halkı yarım asırdır gönlünden çıkartamadığı, şarkılarını dudaklarından düşüremediği, resimlerini hala evlerinin, kahvelerinin duvarlarından indiremediği kahraman *Yavuz*'a duyduğu özlemi tekrarlıyor... Niçin lider savaş gemimiz, niçin lider sancak gemimiz yok? ...Niçin yıllarca önce hurdaya ayrılan ve millet için birliğin, beraberliğin, kuvvetin sembolü YENİ bir *Yavuz*umuz olmasın?²

Başlatılan bu kampanyalar, Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin “Donanma Hayattır” ile Türk Donanma Cemiyeti'nin “Başkasının Vermediğini Millet Yapar” girişimleriyle benzer temalar içeriyordu.

Tarih boyunca, büyük muharebe gemilerine sahip güçlü deniz kuvvetleri, devletlerin dış politika hedeflerinin elde edilmesinde önemli bir diplomatik araç olmuştur³. Cumhuriyet Donanması da 1930 ve 1940'lı yıllarda *Yavuz*'u merkeze alan kuvvet geliştirme programlarında, kruvazör ve muhriplerden oluşan bir yapı hedefledi. Ancak kuruluş yıllarının siyasi dinamikleri ve ordu ağırlıklı savunma bürokrasisi ile bütçe sınırlamaları, kısa sürede harbe hazır duruma gelecek bir kıyı savunma filosu oluşturulmasını dayatıyordu.

Bu makalede, ülkelerin duruş ve vuruş gücünü bünyesinde barındıran büyük savaş gemilerine ulusal kudret ve itibarın simgesi olarak mı yoksa güç rekabetinden kaynaklanan gerçek harekât ihtiyaçlarına mı dayanarak sahip olmak istedikleri sorusuna cevap aranmakta, bu bağlamda Cumhuriyet Donanması'nın omurgası olan ‘Şanlı *Yavuz*’u yenileme gayretleri incelenmektedir. Çalışmada ilk olarak, simgesel değer atfedilen görkemli savaş gemileriyle denizlerde güç ve itibar mücadelesinin teorik altyapısı ortaya konmaktadır.⁴ Ardından, dünya bahriyelerinin güç rekabetinin ötesinde bu gemilere yükledikleri anlam, tarihsel ve güncel örneklerle irdelenmektedir. İkinci olarak, Osmanlı Bahriyesi ve Cumhuriyet Donanması'nın büyük savaş gemisi teminini içeren donanma programları, güç ve itibar sembolizmine dayanan kampanyaları incelenmektedir. Son olarak, Türk Deniz Kuvvetlerince ‘*Yavuz*’un yerine bir kruvazör alma gayretleri, Amerikan arşivlerindeki belgeler

¹ “Ordu-Millet Elele”, *Milliyet*, 24 Temmuz 1974.

² “Yeni Bir Yavuz İstiyoruz”, *Hürriyet*, 25 Temmuz 1974.

³ Geoffrey Till, *Seapower: A Guide for the 21st Century* (New York: Routledge, 2018). 360-362

⁴ Büyük savaş gemilerinin uluslararası güç ve statü simgeleri oluşu genel bir önermedir. Savaş gemilerini esas alan güç ve statü simgeleştirmelerinde, 20. yüzyıl ortalarına dek muharebe gemileri ve muharebe kruvazörleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise uçak gemileri esas alınmıştır. Bu üç farklı gemi sınıfı için ortak tanımlama “hat gemileri”dir (*capital ships* veya *ships of the line*). Bu çalışmaya konu olan TCG *Yavuz* bir muharebe kruvazörüdür. Dolayısıyla bir hat gemisidir.

ile sürecin tanıklarının aktardıklarına dayanarak, birbirini bütünleyen ve gerçekleyen bir kronolojik çerçevede sunulmaktadır.

DENİZLERDE GÜÇ VE İTİBAR MÜCADELESİNİN SİMGELERİ OLARAK GEMİLER

Donanma geliştirilmesi, güç ve beka temelli gerçekçi paradigmalara, özellikle güç dengesi, stratejik ihtiyaç ve güvenlik ikilemi temelinde açıklanabilmektedir. Bunun yanı sıra, iş birliğiyle denizlerden ekonomik faydayı optimize eden ve küreselleşen ticaretten tüm paydaşların yararlanabileceği bir düzeni hedefleyen liberal kurumsalcı yaklaşımlarla da deniz ulaştırmasının donanma tarafından korunması bağlamında da anlamlandırılabilir.

Ülkeler arasında küresel ölçekte engelsiz ve bütüncül erişim imkânı sunan denizler, donanmalara karaya güç aktarma olanağı sunmaktadır.⁵ Donanmalar bu bütüncül deniz ortamında, aynı zamanda barış zamanından itibaren birbirleriyle kültürel ve sosyal etkileşimde bulunmaktadır. Bu nedenle, donanma gelişimi sadece milli çıkar boyutunda değil, kurum, kural ve normlar gibi kültürel faktörler tarafından da tetiklenmektedir.⁶ Bahriyeler, milli ve kendi kurumsal kimliğinin ötesinde, aynı zamanda bir parçası oldukları dünya donanmalar evrenindeki olan yenilik ve gelişmelere de uyum sağlamak, takip etmek durumundadır.⁷ Bu etkileşim nedeniyle transnasyonal örgütsel alan niteliği kazanan bahriyelerde kurumsal uygulamaların yayılımı ve evrimi, inşacı bir yaklaşım olan sosyolojik kurumsalcı modelle açıklanabilmektedir.⁸ Bu modele göre kurumlar, sadece resmi ve şekli olarak yayınlanan kuralları, standart çalışma usullerini ve normları değil; aynı zamanda insan davranışlarına yön vererek anlam çerçeveleri oluşturan simge, bilişsel senaryo⁹ ve ahlaki kalıpları da içermektedir.¹⁰ İnsan davranışlarını etkileyen bu kültürel faktörler, kurumsalcı yaklaşımda, nesnelere ve uygulamaların sosyal olarak inşa edilen anlamlarını öne çıkarmaktadır.

Sosyolojik kurumsalcı model, insan davranışının doğasına ekonomik olmaktan ziyade sosyolojik olarak yaklaşmaktadır. Ekonomik modelde, aktörler bağımsız hedeflerle bağımsız olarak davranırken, temel güdülerini fayda maksimizasyonu için kişisel çıkarıdır. Öte yandan, sosyolojik modellerde davranışlar sosyal bağlam, yani “sosyal normlar, kurallar ve yükümlülükler” tarafından yönlendirilmekte,¹¹ diğer bir deyişle temel davranış ilkesi “uygunluk mantığına” dayanmaktadır. March ve Olsen “siyasi aktörlerin belirli eylemleri belirli durumlarla uygunluk kurallarına göre ilişkilendirdiğini” belirtmekte ve uygunluğu sosyalleşme yoluyla yayılan bir siyasi ve sosyal sistem

⁵ Michael Lindberg ve Daniel Todd, *Brown-, Green-, and Blue-Water Fleets: The Influence of Geography on Naval Warfare, 1861 to the Present* (West Point, CT: Praeger, 2002).

⁶ Anne-Marie Slaughter, “The New World Order”, *Foreign Affairs* 76, sy 5 (1997): 195-97.

⁷ Paul J. DiMaggio ve Walter W. Powell, “The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective rationality in Organizational Fields”, içinde *The New Institutionalism In Organizational Analysis*, ed. Paul J DiMaggio ve Walter W Powell (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1991), 71.

⁸ Theo Farrell, “World Culture and Military Power”, *Security Studies* 14(3), (2005): 48-488.450.

⁹ Bir bilgi, beceri veya davranışın yapılışını, işlem basamaklarını, bireyin doğrudan öğrenme amacı gütmemesine rağmen farkına varmadan öğrenmesidir. Jeanne Ellis Ormrod, *Öğrenme Psikolojisi (Human Learning)*, ed. Mustafa Baloğlu (Ankara: Nobel Akademik, 2003).

¹⁰ Peter A. Hall ve Rosemary C. Taylor, “Political Science and the Three Institutionalisms”, *Political Studies* 44(5) (1996): 936-57.

¹¹ James S. Coleman, “Social Capital in the Creation of the Human Capital”, *American Journal of Sociology* 14 Supplement (1988): 95-96.

çerçevesinde ana hatlarıyla açıklamaktadır.¹² Dolayısıyla, sosyolojik kurumsalcı modelin merceğinden bakıldığında, sosyal uygulamalar verimlilik ya da çıkar sağlamaktan ziyade uygun ve meşru görüldükleri için benimsenmektedir. Yakın geçmişte, Eyre ve Schuman'ın da belirttiği gibi modern dünya sisteminde milli devletin temel nitelikleri olan bağımsızlık, egemenlik ve çağdaşlık bazı harp silah ve araçları veya askeri unsurlar nezdinde simgesel önem kazandı. Bu anlamda, ileri teknoloji ürünü silahlar veya bu silahları taşıyan platformlar simgesel olarak kurumsallaşarak dünyada yayılma eğilimi taşıdı. Stratejik ihtiyaçlar ile durumsal sınırlandırmalar, bu yayılma eğilimini etkilemekteydi.¹³ Bu çerçevede, Michael Howard, muharebe gemilerinin 20. yüzyılın başlarında ulusal güç ve onurun özgün bir simgesi olarak, ülkelerin teknolojik gelişmişlik ve küresel erişim yeteneğini temsil ettiğine, büyük toplarının ise tahrip gücünün göstergesi olduğuna vurgu yapmaktadır.¹⁴

Donanmaların temel görevlerinden olan sancak/varlık gösterme İkinci Dünya Savaşı sonrasında işlevini ve önemini korurken, daha önce bu işlevi gören muharebe gemilerinin yerini uçak gemileri ve nükleer denizaltılar almıştır.¹⁵ Ancak, büyük muharebe gemilerinin sembolik önemi, dünyada kurumsal ve kültürel düzeyde halen kabul görmektedir. Ken Booth'un da belirttiği gibi, özellikle büyük muharebe gemilerine, bir ülkenin niyetlerinin ve taahhütlerinin simgesi olma işlevi atfedilmektedir. Diğer bir deyişle, muharebe gemileri ihtişamlı görünüşleri ile egemenlik, milli güç ve uluslararası itibarın temsilcisi olarak ulusal ve yabancı kamuoylarını etkilemektedir.¹⁶

Bu bağlamda çarpıcı bir örnek, Amerikan İç Savaşı sonrasında toplumdaki sosyal, kültürel ve etnik farklılıkları bütünleştirecek yeni bir ulusal kimlik ve devlet imgesi yaratma ihtiyacı kapsamında donanma oluşturulmasıdır. 1880'lerde denizlerde güçlenmenin toplum nezdinde kabul görmesi, Amerikan halkının donanmanın temsil ettiği “güç ve itibarı” kendi “büyüklük ve kahramanlığıyla” bağdaştırmasında yatmaktaydı.¹⁷ Güçlü bir “Amerikan ulusu” ve “Amerikan devleti” kimliği çerçevesinde, dış dünyaya bu değişimi yansıtmak ve ilişkileri yeniden tanımlamak için “güçlü ve etkili bir donanma” yaratıldı.¹⁸

Sovyet liderlerinden Nikita Krushev, gelecekteki harplerde hava gücünün etkili olacağına inanarak kudretli bir donanma oluşturulmasına karşı durdu. Hatta yapılmakta olan *Sverdlov* sınıfı kruvazörlerin bir kısmını hizmet aldırdı. Buna karşın Krushev, 1953'te İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'in taç giymesi münasebetiyle yapılan, savaş sonrası teknolojik gelişmelerin sergilendiği Donanma Gösterisi'ne bir *Sverdlov* sınıfı kruvazör gönderdi. Kendisinin de bir denizci devlet olan

¹² James A. March ve P. Johan Olsen, “The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life”, *The American Political Science Review* 78(3), (1984): 741.

¹³ Dana P. Eyre ve Mark C. Suchman, “Status, Norms and Proliferation of Conventional Weapons: An Institutional Theory Approach”, içinde *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, ed. Peter J. Katzenstein (New York: Columbia University Press, 1996), 79-113.

¹⁴ Michael Howard, “War and the Nation State”, *Daedalus* 108(4) (1979): 101-10.

¹⁵ Nükleer denizaltılar, deniz gücü ile nükleer caydırıcılığı bütünleştiren platformlardır. Ancak hat gemilerinden en önemli farklı, görünürlük değil sınıksızlık ya da görünmezliğe dayalı bir işleve sahip olmasıdır. Asli görevleri olan nükleer caydırıcılık modern deniz harp ve hareketindeki rollerin gölgede bırakılmaktadır. Örneğin bkz. Sinan Topuz, *Modern Deniz Harbini ve Denizler için Mücadeleyi Anlamak* (İstanbul: Alibi Yayıncılık, 2016), 160-185; Evren Mercan, *1850'den Günümüze Modern Harp Gemileri* (İstanbul: Kronik Kitap, 2022), 244-250.

¹⁶ Ken Booth, *Navies and Foreign Policy* (New York, USA: Routledge, 2014), 35.

¹⁷ Mark Russel Shulman, *Navalism and Emerging of American Sea Power, 1882-1893* (Annapolis: Naval Institute Press, 1995).

¹⁸ Edward Rhodes, “Sea Change: Interest-Based Vs. Cultural-Cognitive Accounts of Strategic Choice in the 1890s”, *Security Studies* 5(4) (1996): 73-124.

İngiltere'ye resmi ziyaretini aynı sınıf gemiyle yapması, devlet adamlarının büyük savaş gemilerinin itibarının cazibesinden uzak durmadığını gösterdi.¹⁹ Özetle törensellik söz konusu olduğunda büyük savaş gemilerinin diğer güç simgelerini gölgede bıraktığına şüphe yoktur.

Donanmaların özünde bulunan çok yönlülük, kontrollü olarak kullanılma imkânı, hareket kabiliyeti, güç aktarım yeteneği, sembolizm ve dayanıklılık gibi nitelikler büyük savaş gemilerinde de münhasıran bulunur. Ulusal egemenliğin denizdeki unsuru olarak, savaş gemileri gittikleri her yerde diplomatik temsil keyfiyetini haizdir. Bu nedenle, devletler savaş gemilerinin ziyaret ettikleri ülke limanlarında tabi oldukları muameleyi ve yarattıkları algıyı titizlikle takip eder. Büyük savaş gemileri bu anlamda, heybetli ve ürkütücü görünüşleriyle muhatapların görüş ve tutumlarının şekillendirilmesinde etkili olmaktadır. Öte yandan donanma güç gösterilerinin caydırıcı olmanın yanında, kışkırtıcı olabileceği, 'güvenlik ikilemleri' tetikleyerek silahlanma yarışı başlatabildikleri de olmuştur. En tipik örnek, Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanan İngiliz-Alman deniz silahlanma yarışdır.

Büyük savaş gemilerinin ülkelere sağladığı itibar madalyonun bir yüzüye, bu gemilerin kaybının doğuracağı politik, sosyolojik ve psikolojik olumsuz etkiler diğer yüzüdür. İkinci Dünya Savaşı'nda Singapur'da konuşlu *Prince of Wales* ve *Repulse* muharebe gemilerinin Japon uçakları tarafından batırılması, İngiltere'nin Asya'daki politik gücü ve askeri varlığına etkileri, bu kayıpların maddi boyutuyla orantısız derecedeydi.²⁰ İngilizlerin *Hood*, Almanların *Bismarck* muharebe gemilerine atfettikleri sembolik önem bir diğer örnektir. *Hood*'un *Bismarck* ile yaptığı sekiz dakikalık bir top düellosu sonucunda batırılması, İngilizlerin milli itibarını ağır yaralamıştı. İngilizlerin denizlerdeki şeref timsali *Hood*'un kaybının yarattığı travma, ancak İngilizlerin tüm güçleriyle *Bismarck*'a çullanarak batırmalarıyla hafifledi. *Bismarck*'ın batışı ise, bir çelik gemiden öte, Alman milletinin onur ve gücünü temsil eden bir sembolün yitirilmesi etkisi yarattı. Almanya'nın açık deniz filoları ile denizde mücadele azmini kırdı, denizlerde hakimiyet İngilizlere geçti.²¹ Benzer şekilde, Falkland savaşı sırasında, kaybının yaratacağı olası travma, Arjantin'i elindeki tek uçak gemisini muharebe sahasına sürmekten caydırmıştır.²² Bu örnekte uçak gemisinin harbe maddi katkısı, kaybının yaratacağı olası manevi etkiye değmeyeceği hesabının yapılmış olması büyük savaş gemileri söz konusu olduğunda simgeselliği maddi unsurları ne derece önemsizleştirdiği açıkça görülmektedir. Yani bir büyük savaş gemisinin rolü ve etkisi sadece kuvvet hesaplarındaki ağırlığıyla sınırlı değildir.

Büyük ölçüde İngiliz donanmasından esinlenen uluslararası bahriye kültürü hem komuta ve kuvvet yapılanmasında hem de harekât faaliyetlerinde ve günlük gemi yaşamında, izomorfik, yani

¹⁹ Booth, *Navies and Foreign Policy*, 63. Selefi Stalin'in büyük muharebe gemilerini büyük devlet statüsünün simgeleri olarak gördüğü ve bu nedenle büyük bir donanma inşa etmeye soyunduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Mehmet Alioğlu, *Continental Powers and Quest for Status: A Comparative Study of Abdulaziz's Navy, (1861-1876)*, Basılmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi, (İstanbul, 2002): 179-182.

²⁰ Barry Gough, "Prince of Wales and Repulse: Churchill's "Veiled Threat Reconsidered", Churchill Proceedings, International Churchill Conference, Vancouver, 2007, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2021, <https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour/finest-hour-139/prince-of-wales-and-repulse-churchills-veiled-threat-reconsidered/>.

²¹ Kennedy Ludovic, *Pursuit: The Chase and Sinking of Bismarck* (London: Collins, 1975).

²² Eyre ve Suchman, "Status, Norms and Proliferation of Conventional Weapons: An Institutional Theory Approach".s.97. Rus Karadeniz Filosu'nun sancak gemisi Moskva kruvazörünün Ukranya tarafından batırılması Rusya'nın işgal öncesi Karadeniz'de yarattığı hâkim güç algısını kırmıştır.

benzer biçimli denizci kurum ve kuralları öne çıkarmaktadır. Kısacası, ülke bahriyelerinin stratejik gelişimini yönlendiren lider kadrolar, dünya donanmalarındaki “moda” olan eğilimlere kayıtsız kalamamaktadır. Hem ulusun hem de bahriyenin güç ve çıkarlarını geliştirmek için, küresel eğilimleri kendi yaptıklarını savunmak, doğrulamak ve gerekçelendirmek için takip etmektedir.²³ Bu durum, güç dengesi, coğrafi şartlar ve gerçek tehdide yönelik kuvvet geliştirilmesinin ötesinde, aktörleri dünyadaki güçlü ülkeler ve bahriyeler arasında “mevki ve itibar” sahibi olabilecek bir donanma oluşturulmasına yönlendirmektedir.

Geçen yüzyılın başında, büyük savaş gemileri, “dretnot” özelinde sürat, duruş ve vuruş gücünü bünyesinde barındıran ulusal güç ve onurun sembolleri olarak sivrildi.²⁴ Neredeyse tüm ülkeler gerçek harekât ihtiyaçlarının ne olduğuna bakmaksızın bu görkemli platformlara sahip olmak için yanıp tutuştu. Devasa muharebe gemileri, ulusal kimliğin teknolojik ve sınai gelişmişlik unsurları üzerinden ulusal güç ve itibar ile ilişkilendirmesini sağlarken bahriyenin kurumsal kimliğini pekiştirip yükseltiyordu.²⁵ Cumhuriyet donanması da bu eğilime uyarak Türk milletinin nezdinde tarihsel olarak güç ve itibar simgesi olan “Şanlı Yavuz” üzerinden kurumsal kimliğini inşa ederken, ulusal kimlikle bağını da yine bu gemi üzerinden kurdu ve sürdürmeye çabaladı. Öte yandan Türk Deniz Kuvvetleri'nin kurumsal hiyerarşideki yeri de büyük ölçüde Yavuz'a bağlanmış oluyordu. Özellikle hava gücünün giderek artan önemi ve popüleritesinin yanı sıra 1947'de ayrı bir kuvvet statüsüne kavuşması, Hava Kuvvetleri'ni Deniz Kuvvetleri'ne karşı dişli bir rakip haline getirdi. Yavuz ya da Yavuz dengi bir savaş gemisinin varlığı bu rekabette Deniz Kuvvetleri'nin geri düşmemesinin anahtarıydı.

MODERN DONANMALARDA BÜYÜK MUHAREBE GEMİLERİNİN VARLIĞININ GEREKÇESİ

Günümüzde de güçlü bir deniz kuvveti, bir devletin itibarını, güvenliğini ve etki alanını artırmaya devam etmektedir. Deniz kuvvetlerinin, devletlerin dış siyaset hedeflerinin elde edilmesinde²⁶, iş birliği veya rekabetçi, bazen de karma anlayışta kullanılması yani “donanma diplomasisi”ne hatta buna sınırlı kuvvet kullanımı veya kullanım tehdidi ekleyerek “gambot diplomasisi”²⁷ uygulamalarına her boyut ve fırsatta ülkeler tarafından başvurulmaktadır. Günümüzde bir donanmanın darbe gücünün etkinliğinde uçak gemileri ile nükleer ve klasik denizaltılar öne çıkmaktaysa da büyük savaş gemileri artan ateş güçleriyle ülkelerin “büyük güç sıfatı” kazanmada maziye dayanan sembolik yerini, kudretli görünüş ve heybetli duruşları ile sürdürmektedir.

Devlet başkanı seviyesinde ziyaretlere, güçlü deniz filolarının refakat etmesi, resmi kabullerin ve resepsiyonların “vatan toprağıyla eşdeğer savaş gemisi güvertelerinde yapılması”²⁸

²³ John W Meyer, “The World Polity and the Authority of the Nation State”, içinde *Institutional Structure: Constituting State, Society, and the Individual*, ed. George M Thomas vd. (Beverly Hills: Sage Publications, 1987), 41-71.s.59.

²⁴ Booth, *Navies and Foreign Policy*.s.58.

²⁵ Farrell, “World Culture and Military Power”.s.450.

²⁶ Till, *Seapower: A Guide for the 21st Century*.s.360-362.

²⁷ James Cable, *Gunboat Diplomacy 1919-1991: Political Applications of Limited Naval Force* (NY: St. Martin's Press, 1994).s.14.

²⁸ Cem Gürdeniz, *Çelik Gemiler, Demir Bahriyeliler* (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2016).23.

etkileyici “donanma diplomasisi” örneklerindedir.²⁹ Büyük devletler deniz kuvvetleri geliştirmede harekât ihtiyaçlarına dayanmasa da bu tip görkemli yüzen kaleleri donanmalarında tutma eğilimi taşımaktadır. Yakın tarihli bir örnek olarak, 1980’li yıllarda ABD Başkanı Ronald Reagan’ın “600 gemilik donanma”³⁰ politikası kapsamında, Sovyet donanmasının gösterişli *Kirov* sınıfı muharebe kruvazörlerine³¹ mukabil *Iowa* sınıfı muharebe gemileri³² seyir füzeleri ile donatılarak yeniden hizmete alınması gösterilebilir. Bu gemiler Birinci Körfez Savaşında kara hareketinin ateş desteğinde etkin olarak kullanıldı. Günümüzde Çin’in inşa ettiği TİP 55 *Renhai* sınıfı güdümlü mermili muhriplerin,³³ Amerikan *Arleigh Burke*³⁴ ve Rus *Sovremenny* sınıfı muhriplerden³⁵ daha büyük tonajlı tasarımı, kudret ve itibar rekabetinin bir göstergesi kabul edilmektedir. Vuruş güçlerinin yanı sıra bu gemilerin görkemli duruşları ile diplomatik bağlamda ve kamuoyu nezdinde daha büyük etki yapacağı Amerikalı savunma uzmanlarının tartışmalarında yer bulmaktadır.³⁶

Çağdaş gemi inşasında ‘görünmezlik’ peşinde tüm silah ve sensörlerin gemi formu içinde tutulması nedeniyle, yeni nesil teknoloji ürünü *Zumwalt* sınıfı destroyerlerin³⁷, muhabere gücünde açık ara üstün olmakla birlikte, fütürist görünüşleri “sıradan” olarak nitelendirilmekte, sembolik etkisi yetersiz bulunmaktadır. Bu bağlamda, Çin ile olası bir sınamada, gerçekçi harekât

²⁹ İngiltere Kraliçesi Elizabeth’in Mayıs 2008’deki Türkiye ziyaretinde, Türkiye Cumhurbaşkanı onuruna akşam yemeği, eşzamanlı İstanbul liman ziyareti yapmakta olan uçak gemisi HMS *Illustrious*’ta verilmiştir. “İngiltere Kraliçesi Elizabeth İstanbul’da | DÜNYA | DW | 15.05.2008”, erişim 13 Aralık 2020, <https://www.dw.com/tr/ingiltere-krali%C3%A7esi-elizabeth-istanbulda/a-3337264>.

³⁰“Ship Building 1981-89- Reagan, Ronald”, erişim 13 Aralık 2020, <https://www.globalsecurity.org/military/systems/ship/scn-1981-reagan.htm>.

³¹ Kirov sınıfı kruvazörler, SSCB tarafından yapılan en büyük suüstü gemileridir. Tam yükte 28,000 ton çeken geminin boyu 252, eni 28,5 metredir. Dört adet yapılan gemilerden Pyotr Velikiy harekâta hazır, Admiral Nakhimov ise modernizasyondadır. “Kirov class (Type 1144.2) (Peter the Great)”, Naval technology, erişim 28 Şubat 2021, <https://www.naval-technology.com/projects/kirov/>.

³² Iowa sınıfı gemiler, 1943’te hizmete girmiş, 1982’de modernize edilerek 1992’ye kadar kullanılmıştır. Tam yükte 60,000 ton su çeken bu geminin, boyu 270, eni 33 metredir. Modernizasyondan sonra, 3 batarya 9 namlu 16 pusluk, 6 batarya 12 namlu 5 pusluk topun yanı sıra 32 Tomahawk seyir füzesi, 16 Harpoon suüstü güdümlü mermisi 4 Phalanx yakın savunma topu ile teçhiz edilmiştir. “Missouri III (BB-63)”, Naval History and Heritage Command, erişim 01 Mart 2021, <https://www.history.navy.mil/research/histories/ship-histories/danfs/m/missouri-iii.html>.

³³ Type 55 Renhai sınıfı muhripler, ana görev fonksiyonu bölge hava savunması ve denizaltı harbi olan çok maksatlı platformlardır. Tam yükte 13,000 ton su çeken gemilerin boyu 180, eni 20 metredir. “TType 055 Renhai destroyer”, Naval technology, erişim 01 Mart 2021, <https://www.naval-technology.com/projects/type-055-class-destroyers/r>.

³⁴ Arleigh Burke sınıfı muhripler, 1991 yılında hizmete girmeye başlamış ve inşaları halen devam etmektedir. Tam yükte 9,200 ton su çeken (Flight IIA) gemilerin boyu 155 metre eni 20 metredir. Aegis Balistik Füze Savunma Sistemine sahip gemiler, kara, süstü, hava ve balistik hedeflere karşı etkili Tomahawk, Harpoon, SM-2/3/6 füze ile teçhiz edilmektedir. “Arleigh Burke-Class (Aegis) Destroyer”, Naval Technology, erişim 01 Mart 2021, <https://www.naval-technology.com/projects/burke/>.

³⁵ Sovremenny sınıfı güdümlü mermili kruvazörler 1980’lerde hizmete girmiştir. Tam yükte 8,480 ton su çeken geminin boyu 156, eni 17.3 metredir. Rusya donanmasında 3, Çin donanmasında 4 gemi hizmettedir. “Sovremenny-Class destroyer”, Weaponsystems.net, erişim 01 Mart 2021, <https://old.weaponsystems.net/weaponssystem/GG05-Sovremenny-class.html>.

³⁶ James R Holmes, “A U.S. Navy Nightmare: What If China Built a ‘Battleship?’”, The National Interest, 12 Ekim 2019, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/us-navy-nightmare-what-if-china-built-battleship-87986>.

³⁷ Zumwalt sınıfı muhripler, tam yükte 15,995 ton su çekmekte olup, boyu 190 eni 24,6 metredir. Proje başlangıcında 32 gemi olarak planlanmış, ancak 3 adet inşa edilmiştir. “DDG 1000 Zumwalt-Class Multi-mission Destroyer”, Naval Technology, erişim 01 Mart 2021, <https://www.naval-technology.com/projects/dd21/>.

ihtiyaçlarından öte, ancak yerli ve yabancı kamuoylarını etkileyebilecek, güvertesinde envai çeşit top, füze ve sensör ile teçhiz edilmiş caydırıcı ve ihtişamlı büyük suüstü gemilerinin kullanılması yaklaşımı öne çıkmaktadır. Kısacası, geçmişte olduğu günümüzde de heybetli savaş gemileri donanma ve gambot diplomasisindeki simgesel yerini korumaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında küçük ve orta ölçekli ülke donanmalarında benzer bir eğilimi, Basil Germond müstakil veya çok uluslu koalisyonlar içinde harekât icra edebilecek güç aktarım yeteneğine sahip olma şeklinde tespit etmektedir³⁸. Çağdaş donanmalarda “moda” izomorfik eğilimde, güvenlik ve güç aktarım yeteneğinin ana unsurları olan sabit/döner kanatlı hava vasıtalarını haiz çok maksatlı amfibi hücum gemileri (LHD/LHA) ile yüksek güdümlü mermi kapasitesine sahip destroyerler dünya bahriye kültürünün ortak paydaları olarak öne çıkmaktadır. Soğuk savaşın sonunda sadece beş ülke bu tarz (LPD/LHD) platforma sahipken günümüzde bu sayı 17'ye ulaşmıştır³⁹. Bu bağlamda, Türk Deniz Kuvvetlerinin soğuk savaş sonrası açık denizlere yönelim stratejisi de diğer ülke bahriyeleri ile benzerlikler taşımakta, yakında hizmete giren *TCG Anadolu* tam da yukarıda anılan güç aktarım yeteneklerine sahip bir platform olarak bu izomorfik eğilime uyum arayışını temsil etmektedir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN BÜYÜK SAVAŞ GEMİSİ EDİNME ÇABALARI

19. yüzyılın ortalarından itibaren yelkenliden buhar takatli gemilere geçişte, donanma rekabeti her iki teknolojinin birlikte kullanıldığı demir zırhlı ve sonrasında çelik tekneli muharebe gemilerine sahip olmada yoğunlaştı. Ancak sanayi devrimleriyle beraber teknolojik gelişmelerin savaş gemisi tasarım ve yapımına yansıtılması, diğer bir deyişle “zırhlıdan dretnota harp gemilerinin evrimi”, 20'nci yüzyılın şafağında deniz gücü rekabetinde yeni bir çığır açtı. Bu teknolojik sıçrama, İngiltere-Almanya arasındaki deniz silahlanma yarışına yeni bir boyut kazandırdı. Tüm dünyada devletler, duruş ve vuruş gücü yüksek, görkemli dretnota sahip olmak için büyük mali külfetler altına girdi.⁴⁰

Osmanlı Devleti de toplumsal, siyasal, ekonomik ve askeri dinamiklerin etkisiyle kendini bu silahlanma yarışının içinde buldu. 19'uncu yüzyılın başlarında donanma yokluğu nedeniyle deniz aşırı toprakların ve Ege adalarının, özellikle de Girit'in, kaybı, Osmanlı toplumsal hafızasına travma olarak kazandı. Rusya ile Karadeniz'de yaşanan güç mücadelesi silahlanma için bir başka sebepti. Tüm bunlar, Osmanlı Donanmasını teknolojik atılımdan yararlanarak geliştirmek için hem iktidar sahipleri hem de toplum nezdinde kabul gören bir gerekçe yarattı. Osmanlı toplumunun bir amaç uğruna topyekûn seferberliğinin örneği olan Donanma Cemiyeti, mağlubiyetlerin altında ezilen bir milletin yeniden diriliş isteğinin tezahürü olarak 1909'da kuruldu. Cemiyetin bağış kampanyası *Reşadiye* ve *Sultan Osman* dretnotlarının inşa edildiği yıllarda zirve yaparak, “Donanma Hayattır” sloganı ile toplumun, devletin bekası için deniz gücüne verdiği önem ve anlamı gösterdi.⁴¹

³⁸ Basil Germond ve Deborah Sanders Michael Mulqueen Ian Speller, “Small Navies in Perspective: Deconstructing the Hierarchy of Naval Forces”, içinde *Small Navies Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace* (England, England: Ashgate Publishing, 2014).

³⁹ “TCG Anadolu nedir? Ne değildir? - Veryansın TV”, 30 Nisan 2023, <https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/tcg-anadolu-nedir-ne-degidir/>.

⁴⁰ Serhat Güvenç, *Birinci Dünya Savaşına Giden Yolda Osmanlı'nın Drednot Düşleri* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2009). 9-14.

⁴¹ Güvenç. a.g.e., 21-25.

Osmanlı donanmasının yenilenmesi, Almanya'dan alınan dört muhrip ve İngiltere'ye verilen iki dretnot siparişi ile somutlaşmaya başladı. Balkan Savaşı'nda dahi taksit ödemeleri aksatılmayan dretnotlardan *Reşadiye* 3 Eylül 1913'te denize indirildi. Brezilya için yapılmakta olan 'dünyanın en büyük dretnotu' *Rio de Janeiro* alınarak Aralık 1913'te *Sultan Osman I* olarak kayıtlara girdi. Ancak, Ege ve Karadeniz'de donanma kuvvet dengesini değiştirebilecek bu güçlü ve modern dretnotların Osmanlı Bahriyesine katılmalarına İngilizler şüpheyle yaklaşıyor,⁴² güç dengesine olası etkileri ise Rus ve Yunanlılarda 'huzursuzluk' yaratıyordu.⁴³

Savaş öncesi tırmanma sürecinde, deniz güç dengesinde önem atfedilen sayısal dretnot üstünlüğünün pekiştirilmesi amacı, İngilizlerin *Reşadiye* ve *Sultan Osman* gemilerine 31 Temmuz 1914'te el koyması sonucunu doğurdu. Bu gemilerin 'dostça olmayan bir hareketle' hukuk dışı olarak verilmemesi kamuoyunda büyük infialle karşılandı.⁴⁴ Kabusa dönen Osmanlı'nın dretnot düşleri, Akdeniz'de İngiliz filosunun takibinden kaçarak İstanbul'a gelen Alman gemileri *Goeben* ve *Breslau*'nun 11 Ağustos 1914'te Osmanlı sancağını çekmesi ile gerçekleşti. *Goeben*, el konulan dretnotların yarattığı boşluğu en azından toplumun gönlünde *Yavuz* doldurdu. Osmanlı bahriyesinin bu iki yeni gözdesi, devletin savaşa girdiği 1 Kasım 1914'e kadar hem harpte taraf seçme hem de dretnotların bedelini geri almada pazarlık unsuru olarak kullanıldı.⁴⁵ *Goeben*, Almanlar tarafından deniz silahlanma yarışında ilk inşa edilen muharebe kruvazörüydü. Tasarımında sürat ve duruş gücüne önem verilen bu gemi, yüksek sürati sayesinde vuruş gücü yüksek sahip İngiliz Akdeniz Filosundan sakınarak Çanakkale Boğazı'ndan geçmiş, cephane niteliği sayesinde Rus Karadeniz filosuna üstünlük sağlamıştı.⁴⁶

"Tarih yapan ve tarih açan bir gemi" olarak nitelenen *Yavuz*, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbine girmesinde önemli bir rol oynadı. Bu gemiler, dört yıl boyunca Almanlar tarafından sevk ve idare edildi ve Türk-Alman ittifakının sürdürülmesinde önemli bir işlev gördü.⁴⁷ Savaş sırasında *Yavuz* ve *Midilli* ile takviyeli Osmanlı Donanması Çanakkale'ye icra edilen amfibi hücum ile eşzamanlı olarak İstanbul Boğazı'na yapılabilecek bir Rus çıkarmasını önledi.

Savaşın son yılında Ege Denizi'nde icra edilen bir harekatta mayına çarpan *Yavuz* ağır yara alarak hareketten sakıt kaldı. *Midilli* ise battı.

Yavuz, Mondros mütarekesinin 19'uncu maddesiyle Alman kıtalarının serbestçe yurtlarına dönebilmelerine karşılık 2 Kasım 1918'de Osmanlı Hükümetine teslim edildi. O zamana kadar fiilen

⁴² a.g.e., 37-47.

⁴³ Bu gelişmeler üzerine, Yunanlılar da Fransa'ya Vasilefs Konstantinos isimli bir dretnot siparişi verdi, ara çözüm olarak Amerika'dan iki zırhlı kruvazör olarak Kilkis ve Lemnos adını verdiler. Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018). 448, Ruslarda, Ekim 1911'de Karadeniz'deki başlıca tersanesi olan Nikolayev'de üç adet *Imperatrissa Mariya sınıfı dretnot* kızığa kondu. Gemilerden ikisi 1915 yılında hizmete girerek, Karadeniz'de deniz üstünlüğünü sağladı, üçüncü gemi tamamlanamadı. Afif Büyüktuğrul, "Yavuz Donanmaya Lazım mıdır? Şanlı Yavuz Zırhlısının Şanlı Tarihi (6)", *Cumhuriyet*, 03 Mart 1963. 4.

⁴⁴ Güvenç, *Birinci Dünya Savaşına Giden Yolda Osmanlı'nın Drednot Düşleri*. 71.

⁴⁵ Güvenç. 72-91.

⁴⁶ Afif Büyüktuğrul, "Şanlı Yavuz Zırhlımızın Şanlı Tarihi", *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1963, 4.

⁴⁷ Saim Besbelli, "YAVUZ: Tarih Yapan ve Tarih Açan Gemi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 52 (1972): 17-20.

bir Alman savaş gemisi olan *Yavuz* donanma ikinci komutanı olan Tuğamiral Arif'in forsunu çekerek bir Osmanlı Devleti gemisi hüviyeti⁴⁸ kazandığı ifade edilmektedir.⁴⁹

Birinci Dünya Savaşı sonuçlarının tüm olumsuzluğuna rağmen, özellikle Karadeniz'de Rus donanma varlığı ve etkinliğini sınırlaması, güç dengesini sağlamasının yanı sıra *Yavuz*'a Osmanlı toplumu gözünde güç ve itibar simgesi olarak müstesna bir yer kazandırdı.

CUMHURİYET DONANMASI “KRUVAZÖR” PEŞİNDE

Cumhuriyet ilan edildiğinde Türk bahriyesi ana muharip unsur olarak yaralı *Yavuz* muharebe kruvazörü ve eski nesil *Turgutreis* zırhlı muharebe gemisi ile *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörlerini miras aldı.⁵⁰ Kuruluş yıllarındaki bahriye siyaset programlarında Balkan ülkelerine, özellikle de Yunanistan'a karşı nispi güç üstünlüğü sağlayacak bir harp filosu kurulması hedeflendi. Denizcilerin bu hedefinin arkasında, Trablusgarp ve Balkan Harpleri ile Birinci Dünya Savaşında denizde yaşanan kayıpların yarattığı travma vardı.

Atatürk, *Hamidiye* ile 1924 yılında yaptığı ve donanmanın yetkinliğini görme amacı taşıyan yurt gezisi sırasında refakat eden milletvekilleri ile *Hamidiye*'nin subaylarından oluşan heyetler arasında donanmanın geliştirilmesi konusunda bir konferans tertip ettirdi. Sonuçta, genç subayların üç dretnotun asıl kuvvet olacağı açık deniz donanması oluşturma yönündeki fikirleri milletvekillerinin bütçe yetersizliği gerekçesiyle karşılaştı.⁵¹

Atatürk, 21 Eylül 1925'te *Yavuz* zırhlısına yaptığı ziyarette, Donanma Komutanlığı görevini de yürüten gemi komutanı Eğrikapılı Yarbay Necati'ye “...Bu gemiyi Türk Milletinin ihtiyacı olan sağlam ve kudretli bir zırhlı şekline sokacağız. Bu kudret silah bakımından sizlere, dış politika bakımından da bizlere büyük hizmetler görecek, gurur sağlayacak.” diyerek *Yavuz* zırhlısı ile güçlenecek donanmanın dış politikada ne kadar etkili olacağını işaretini vermişti.⁵² Esasen, Meclis'te bahriye bütçesinin görüşüldüğü gizli celsede Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım (Özalp) Paşa tarafından açıklanan ilk bahriye programında. İlk aşamada *Yavuz*'un tamiri ile 2 kıt'a 750 tonluk denizaltı, 2 kıt'a 500 tonluk torpil gemisi, gemi tamiri ve tersanenin geliştirilmesinin

⁴⁸ Besbelli, 18.

⁴⁹ Türk ve Alman Bahriye Nezaretleri arasında 11 Eylül 1917'de Berlin'de akdedilen gemi satış sözleşmesi kapsamında, Goeben (*Yavuz*)'un 30,000,000 Mark ve Breslau (Midilli)'nin 6,600,000 Mark karşılığında ve gemi devir teslimi barış antlaşması gerçekleşmesinden sonra yapılması kararlaştırılmıştır. Salih Kış, “Birinci Dünya Savaşı'nın Seyrini Değiştiren Goeben ve Breslau Gerçeği”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ 15, 22 (15 Nisan 2017): 111-24, 128. Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra, *Yavuz* zırhlısı 9 Aralık 1918'de İstinye'den İzmit'e, gemiyi henüz teslim almış Türk mürettebat makine sistemlerini işletmeye vakıf olamadığından dolayı, yedekte çekilerek götürüldü Saim Besbelli ve İhsan Göymen, Türk İstiklal Harbi Cilt V Deniz Cephesi ve Hava Harekatı (Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1964), 10.

⁵⁰ Dz.K.K. Iığı, Cumhuriyet Donanması 1923-2000, ed. Cem Gürdeniz (İstanbul: SHOD Başkanlığı, 2000). 9-11.

⁵¹ *Hamidiye*'nin yanı sıra Ankara'da bulunan deniz subayları da Gazi Paşa, Mareşal Fevzi Çakmak ve İsmet Paşa adını taşıyan üç dretnotun asıl kuvvet olacağı, çok mevcutlu bir donanma öneriyorlardı. (Amiral Ertuğrul Ertuğrul'un notlarından) Yakın tarihte, donanmasızlığın acılarını yaşayan bir neslin, genç devletin içinde bulunduğu mali güçlükleri düşünmeden iddialı donanma talebinde bulunmaları makul sayılabilir. Afif Büyüktuğrul, Büyük Atamız ve Türk Denizciliği (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1969). 102.

⁵² Ersan Baş, “Atatürk'ün 21 Eylül 1925'te *Yavuz* Zırhlısının Ziyareti ve Sonuçları”, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Kasım 2005. 26.

planlanmaktaydı. Bu program, Gazi Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, kendisi ve bahriye uzmanı olan mebuslar ile bahriyeli subayların olduğu görüşmelerde belirlenmişti.⁵³

Gölcük tersanesi ve üssünün temellerinin atılmasına vesile olan onarımı 11 Ağustos 1930'da tamamlanan *Yavuz*, sancak gemisi olarak Cumhuriyet Donanmasının itici gücü oldu. Donanma Ege ve Doğu Akdeniz'de yaptığı tatbikatlarla açık denizlere doğru yöneldi. Ege'de planlanan tatbikat kapsamında, 20 Kasım 1936 günü *Yavuz* muharebe kruvazörü, *Kocatepe* ve *Zafer* muhripleri, *I. İnönü*, *II. İnönü* ve *Sakarya* denizaltıları ile *Erkin* yatak gemisinden müteşekkil Türk filosu, Donanma Komutanı Tümamiral Şükür Okan'ı hamilen Malta ve Pire limanlarına ziyarette bulunarak Montrö Sözleşmesinin hemen sonrasında uluslararası arenada boy gösterdi.⁵⁴ Yavuz o dönem için dahi Türkiye'yi kendi sıkletindeki diğer ülkelerden ayıran bir güç unsuruydu. Ancak özellikle teknolojik olarak giderek yeni rakiplerinin gerisinde kalıyordu. Kömürlü kazanları ve uçaksavar savunmasının zayıflığı modern deniz harp ortamında hayatta kalmasını giderek zora sokuyordu.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kaldı. Savaş sonunda büyük maddi yıkım ve insan kayıplarına uğramamış az sayıda ülkeden birisiydi. Ancak tarafsızlığın bedeli uluslararası yalnızlıktı. Savaşın galiplerden SSCB'nin toprak ve üs taleplerine bir süre tek başına direnmek zorunda kaldı. Uluslararası yalıtılmışlığını kıran, Amerika'nın gambot diplomasisi uygulamasıyla *USS Missouri*'yi İstanbul'a göndermesi oldu.⁵⁵ Ülkenin kaderinde bir kez daha büyük bir savaş gemisi öne çıkmıştı. Takiben 12 Mart 1947'de Başkan Truman'ın ilan ettiği doktrin çerçevesinde Yunanistan ve Türkiye'ye Amerikan askeri yardımı başladı.

1950'li yıllarda Türk Deniz Kuvvetleri Yunan kruvazörü *Ellı*'yi dikkate alarak Ege'de donanma dengesinin muhafazası ile Trakya'nın savunmasında kara kuvvetlerinin ateş desteği için ulusal gururun bir parçası olan *Yavuz*'un hizmete devam etmesini öngörmekteydi. Ancak, dönemin Türk Silahlı Kuvvetlerinin yapılanmasında etkili olan Amerikan Askeri Yardım Kurulu (Joint American Mission for Military Aid to Turkey: JAMMAT), “özellikle gece yapılacak deniz harekâtında teknolojik olarak yetersiz ve savunmasız” olarak nitelenen *Yavuz*'u, kullanım ömrünü tamamlamış ve muharebe etkinliği zayıf olarak tanımlayarak program kapsamına almadı. Hatta daha etkin personel ve kaynak kullanımı için hizmet dışına ayrılmasında ısrarcı oldu.⁵⁶ Bu konuda Amerika'nın tutumuna yönelik tenkitler Abidin Da'ver'in kaleminden dönemin gazete sütunlarına yansdı:

[...] Donanmamızın muhtaç olduğu gemiler hakkında Cumhuriyet'e müteaddit yazılar yazdık. Amerikalı dostlarımız, kruvazör gibi masrafı çok büyük gemiye ihtiyacımız

⁵³ TBMM, “Gizli Zabıt Ceridesi D. II C. II İç. II 25.3.1340 (1924)” (Ankara, 1924), 395-397. Kazım (Özalp) Paşa, Erkanı Harbiye Umumiye'nin on yıllık bir Bahriye Siyaset Programı yaptığını ve mali boyutunun 54 milyon lira olduğuna işaret etti. Yapılan eşgüdüm sonunda Erkanı Harbiye Umumiye ve Müdafai Milliye Bahriye dairelerinin katılımıyla hazırlanan bahriye programının Yavuz'un tamiri, iki kıt'a filo, iki kıt'a 700 tonluk denizaltı, 6 kıt'a dört yüz tonluk denizaltı, iki kıt'a iki yüz tonluk denizaltı, 6 kıt'a 400 tonluk torpido muhripi, 4 kıt'a torpido, 2,000 adet torpil malzemesi ve mevcut savaş gemilerinin tamiri ve Anadolu'da bir tersane kurulmasını içerdiğini ifade etti. İstenilen yedi milyon liralık bütçe kabul edildiği takdirde, Yavuz'un tamiri ile 2 kıt'a 750 tonluk denizaltı, 2 kıt'a 500 tonluk torpil gemisi, gemi tamiri ve tersanenin geliştirilmesinin planlandığını belirtti.

⁵⁴ İbrahim Özdem Koçer, Şanlı Yavuz (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2008).85-119.

⁵⁵ Gül İnanc ve Şahnaz Yılmaz, “Gunboat Diplomacy: Turkey, USA and the Advent of the Cold War”, *Middle Eastern Studies* 48, sy 3 (Mayıs 2012): 401-11, <https://doi.org/10.1080/00263206.2012.661372>.

⁵⁶ İskender Tunaboğlu, “Tarihin Son Dretnotu: Yavuz (Goeben)”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10(1), (2015): 771-802.782

olmadığı ve Türk donanmasının küçük gemilerden mürekkep olması lazım geldiği kanaatinde ısrar ediyorlar. Onların noktai nazarını kabul etsek dahi küçük gemiler bakımından da Türk donanması Karadeniz'deki kızıl filoya nispetle zayıftır. Muhriplerimizin, denizaltılarımızın sayısı azdır [...] Görülüyor ki Amerikalı dostlarımız, küçük gemilerden mürekkep olmasını istedikleri donanmamızı bu çeşit gemilerle de kâfi derecede takviye etmemişlerdir.⁵⁷

Türk Deniz Kuvvetleri, yaşlanan *Yavuz*'un yerine, Amerika'dan yardım programı kapsamında ısrarla kruvazör istiyordu.⁵⁸ Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Sadık Altınca da milli ihtiyaçlar için yeni gemi satın alınması talebini Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a iletildiğinde, "...sırası değil..." cevabını aldığı için gayretlerini sahil tesislerinin geliştirilmesine hasletti. Türk donanmasının kruvazör talebini, NATO harekât planlarının halefine ve Amerikan yaklaşımının aksine İngiliz makamları olumlu karşıladı. Modernizasyon ve işletme masrafları Türk tarafına ait olmak şartıyla, ilerde daha yeni bir gemi ile değiştirme seçeneğiyle bir kruvazör vermeyi teklif ettikleri basına yansıdı.⁵⁹ NATO'nun kuruluşunu izleyen dönemde, açık deniz hareketinin sorumluluk ve yetkisi ABD ile İngiltere arasında paylaştırılmıştı. Diğer üyelerin donanmaları kıyı ve liman savunma görevlerine tahsis edilmişti.⁶⁰

Kruvazör talebini ilk duyduğunda "sırası değil" diye geçiştiren Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1954 yılında Amerika ziyareti sırasında uygun zamanın geldiğini düşünmüş olmalı ki tercümanlığını dönemin Vaşington Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü'nün yaptığı bir görüşmede, Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanına bu talebi aktarmıştır.⁶¹ Ancak o da Amerikan tarafından gemi transferine olumlu yanıt alamayınca, 1957 yılında Tümamiral Refet Arnom başkanlığında bir heyet İngiltere'ye bir kruvazör, dört muhrip ve sekiz refakat gemisi almak için gönderildi.⁶² Sonuçta kaynak kısıtlamaları nedeniyle sadece kullanılmış dört muhrip alınabildi.⁶³ Daha sonraki yıllarda da

⁵⁷ Abidin Daver, "Dost Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Vazifesi", Cumhuriyet, 20 Haziran 1950.

⁵⁸ "2 Kruvazör ve 4 Muhrip Alacağız", Akşam, 11 Eylül 1948; "Oramiral Mehmed Ali Ülgen'in İzmir'de Gazetecilere Mühim Demeci", Cumhuriyet, 11 Eylül 1948; İskender Tunaboşlu, "Deniz Kuvvetlerinde Sistem Değişikliği" (Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008). Donanmanın takviyesi için Amerika'dan iki adet Fargo tipi kruvazör ve dört açık deniz muhribi alınması konusunda hükümetler arası görüşmelerin yürütüldüğü belirtilmektedir. Ayrıca "Chicago Daily Tribune"ün Türk haber ajanslarına dayanarak verdiği habere göre görüşmelerde Türk hükümeti Amerika'dan olası bir Rus saldırısına karşı boğazları savunmak amacıyla iki kruvazör ve beş farklı tipte savaş gemisi talep etti. Ancak, Türk hükümetinin Amerika'dan talep ettiği 1945'te inşa edilen ve her biri 10 bin ton olan Fargo sınıfı kruvazörler personel yetersizlikleri gerekçe gösterilerek verilmedi."

⁵⁹ Welles Hagen, "Turkey is Offered a British Cruiser", The New York Times, Ekim 16, 1953, 9. Yazar, Londra'nın bu teklifinin NATO'nun güney kanadının savunmasından sorumlu olan Müttefik Akdeniz Komutanı İngiliz Oramiral ve Müttefik Güney Avrupa Komutanı Amerikalı Oramiral arasındaki görüş ayrılığının ortaya koyduğunu belirtmektedir.

⁶⁰ Lawrence Kaplan, *A Community of Interests: NATO and the Military Assistance Program, 1948-1951* (Washington D.C.: Office of Secretary of Defence, 1980), 69

⁶¹ Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt IV* (İstanbul: Deniz Basımevi, 1984). Cumhurbaşkanı Bayar'ın çevirmenliğini yapan Suat Hayri Ürgüplü kruvazör talebine ABD Deniz Kuvvetleri Komutanı'nın cevabının "Sizin Deniz Kuvvetleri Komutanınız, parlamentodan geçiremeyeceği bir fikri parlamentoya önerir ve küçük düşer mi?" olduğunu nakleder.

⁶² Cemalettin Taşkıran, *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, Ekim 1998, 146-147.

⁶³ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt IV*. 694. Oramiral Sadık Altınca ısrarlı talepleri üzerine, TBMM Bütçe Komisyonu üyeleri Deniz Kuvvetlerine yeni savaş gemisi alımı için 10 milyon Türk lirası harcama yetkisi verdi. Amiral Altınca, İngiliz Deniz Kuvvetleri Birinci Lordu Büyükamiral Mountbatten ile Türkiye resmi ziyareti sırasında gemi

Amerika'dan Baltimore sınıfı kruvazör tedarik edilmesi bahriyenin kuvvet hedeflerinde yer alması, kurumsal kruvazör ısrarının devamını teyit etmekteydi.⁶⁴

NATO'daki görev dağılımına rağmen İngiltere'nin Türkiye'nin talebine sıcak bakması şaşırtıcı gelebilir. Bu iki nedene bağlanabilir. İlki Akdeniz'de komutanın İngiltere'ye bırakılmış olmasıdır. Büyük bir deniz gücünü idamede kaynak sıkıntısı çeken İngiltere için, Türkiye'nin satın alacağı bir İngiliz yapımı kruvazörle İngiliz Amiral komutasında Akdeniz'de görev yapması oldukça maliyet-etkin bir seçenek gibi görünmüş olabilir. İkinci neden ise iki ülke deniz kuvvetleri arasındaki köklü kurumsal ilişkidir. Amerikan askeri yardımı başladıktan ve hatta Türkiye NATO'ya üye olduktan sonra dahi İngiliz deniz subayları Türkiye'de görev yapmaya devam etmiştir. Özellikle Deniz Harp Akademisi'nde ders veren bu subayların maaşları uzunca süre Türk hükümeti tarafından ödenmiştir. İki bahriye arasında devamlılık arz eden bu insani ilişki, İngiliz ve Amerikalı yetkililerin bakışlarındaki farklılığı bir ölçüde açıklayabilir.⁶⁵

Bu arada donanmanın belkemiği olan *Yavuz*, maddi yetersizlikler nedeniyle çağın gerektirdiği yenileştirmeye tabi tutulamadı; Gölcük'te şamandıraya bağlandı. 1954 yılından hizmet dışına çıkarıldığı 1957 yılına kadar Poyraz rıhtımında Harp Filosu Karargâhı olarak görev yaptı.⁶⁶ 7 Haziran 1973'te düzenlenen uğurlama töreninde dönemin Donanma Komutanı Koramiral Hilmi Fırat'ın "*Yavuz*, varlığı ile Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin, öncelikle 1930-1938 yılları arasındaki dış siyasetini gerçekleştirme vasıtası olmuştur. Gölcük, kendisini doğuran anasını kaybediyor."⁶⁷ sözleriyle söküme için uğurlandı. Bu vaka, ertesi gün gazete manşetlerine "*Yavuz*, 62 yaşında emekli oldu"⁶⁸ ve "*Yavuz* Gidiyor *Yavuz*"⁶⁹ başlıklarıyla yansdı.

Düzenlenen uğurlama töreninde Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan'ın "...seni uğurlarken duyduğumuz teessürün tek tesellisi, senin adına layık bir gemiye en kısa zamanda sahip olma ümididir" ifadesi, *Yavuz*'un yerine ikame edilecek bir sancak gemisi tedariki konusundaki niyet ve gayretin aslında bir tezahürüydü.⁷⁰ Bu örtülü mesajın ardından, *Yavuz*'un yerine sancak gemisi işlevini de görebilecek bir platform talebi Ankara Büyükelçiliği ve Askeri Yardım Heyeti kanalıyla Amerikan Dışişleri Bakanlığına 23 Ağustos 1973'te iletildi.⁷¹ Talep edilen Muhrip Lideri sınıfı *USS Norfolk*⁷², İkinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen ve 1953'te hizmete giren 5,600 tonluk ilk büyük savaş gemisiydi. Tercihinde, diğer aday kruvazörlerden daha düşük maliyeti yanında, Türk

transferi için anlaşta. Heyet gönderildi, ancak daha sonra yetki verilen harcama miktarı 2 milyon Türk lirasına indirilince 4 muhrip transferi ile yetinildi. Alınan bu gemiler, TCG Alparslan, TCG M. Fevzi Çakmak, TCG Kılıç Ali Paşa ve TCG Piyale Paşa'dır.

⁶⁴ Cumhuriyet Senatosu, Tutanak Dergisi, c. 20, Toplantı 3 Birleşim 63, 16.04.1964, 47-49,

⁶⁵ Şuhnaz Yılmaz, Dilek Barlas and Serhat Güvenç, "Revisiting the Britain-US-Turkey triangle during the transition from Pax Britannica to Pax Americana (1947-1957)," *Southeast European and Black Sea Studies*, 20:4 (2020), 650.

⁶⁶ Koçer, Şanlı Yavuz, 118.

⁶⁷ Koçer, Şanlı Yavuz. 85-119.

⁶⁸ "Yavuz, 62 Yaşında Emekli Oldu", *Milliyet*, 08 Haziran 1973.

⁶⁹ "Yavuz Gidiyor Yavuz", *Tercüman*, 08 Haziran 1973.

⁷⁰ Koçer, Şanlı Yavuz. 119.

⁷¹ ABD Ankara Büyükelçiliğinin 23 Ağustos 1973 gün ve 1973ANKARA006730 sayılı mesajı, National Archives and Records Administration (NARA), Central Foreign Policy Files (CFPF), 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019).

⁷² 1973 yılında hizmete giren USS Norfolk (DL-1), 1953'te Amerikan donanmasına katılmış, görev birliği komutanlarına sancak gemisi olarak hizmet vermiştir. 160 metre boya, 16 metre en ve 7,9 metre su çekimine sahiptir. 1974 yılında hurda olarak satılmış ve sökülmüştür. Çanı Norfolk kentinde sergilenmektedir. Hullnumber.com, "USS Norfolk", 2021, <https://www.hullnumber.com/DL-1>. Erişim Tarihi 1 Ekim 2019

Bahriyesinin envanterinde bulunan muhriplerden daha büyük ve yeni olması ile bir görev birliği komutanlık karargahını konuşlandırabilecek donanımda bulunması dikkate alındı. Hafif bir kruvazör gövdesi esas alınarak inşa edilen bu gemi, dönemin en yeni sualtı ve suüstü sensörleriyle teçhiz edilmiş bir denizaltı savunma harbi platformuydu. Ancak Amerikan Dışişleri Bakanlığı bu talebe resmi olarak, adını taşıyan tek gemi olarak Norfolk kenti tarafından “ülke savunmasına kentin katkısının bir simgesi olarak muhafaza edilmesi arzusu” nedeniyle transferinin uygun olmadığı yönünde görüş bildirdi. Ayrıca gönderilen mesajda ilave açıklama olarak, Türk Bahriyesinin *Yavuz*'un kaybı nedeniyle yaşadığı travma ve bunun kamuoyundaki etkisinin anlaşılır bulunduğu, ancak *Norfolk* gemisinin sınıfının tek örneği olarak hizmette kaldığı 16 yıl içinde bakım ve idamesinin Amerikan bahriyesine de büyük bir sorun ve yük olduğu belirtilmişti. Ayrıca, geminin münhasır ana ve yardımcı makina ile silah sistemlerinin yedek parça temin zorluğu yaratacağı, halen ihtiyat filoya ayrılmış olan geminin aktivasyonu ve silah sistemlerinin faaliyete geçirilmesinin 10,5 milyon doları bulabileceği gerekçeleriyle maliyet etkin bir seçenek olarak görülmediği Ankara Büyükelçiliğine ‘bilgi edinilmesi’ amacıyla bildirildi⁷³. Sonuç olarak, Amerikan makamları bakım ve idamesinin sorunlu olacağı gerekçesiyle *USS Norfolk*'u vermek istemedi; müze yapmak yerine bir yıl sonra da hurda olarak sattı.

Daha önce Türk Deniz Kuvvetleri'nin *Yavuz* ya da *Yavuz* ayarında bir savaş gemisi ihtiyacını Yunan ve Sovyetlerle denizde denge arayışıyla gerekçelendiriliyordu. 1970'lerde Yunan Donanması'nda artık *Ellis* yoktu. Sovyetlerle boy ölçüşmek olası değildi. Sovyetler, 1970'lerde güçlü bir Akdeniz Filosu kurmuş, Amerikan 6. Filosu'na meydan okur duruma gelmişti. Dolayısıyla büyük savaş gemisi edinme girişimi harekât ihtiyaçlarına dayanmıyordu. *Yavuz*'suz bahriyenin kuvvetler hiyerarşisindeki statüsünü koruma kaygısı ağır basıyordu.

Birleşmiş Milletler 1973 yılı Genel Kurul Toplantısı kapsamında, Türkiye tarafından bakanlar arası ikili görüşmelerde kruvazör transferinin gündeme getirileceğinin öğrenilmesi üzerine Amerikan Dışişleri Bakanı Henry Kissinger başkanlığında 1 Ekim 1973 tarihindeki hazırlık toplantısında konu ele alındı. Yakın Doğu İşleri Masası kruvazör talebi konusunda olumlu görüş bildirdi. Gerekçeleri Türk kamuoyuna yönelik olumlu politik ve psikolojik mesaj olacağı; 1972 ve 1973 yıllarında Türkiye askeri yardım programlarında ciddi kesintiler yapıldığı, 1974'te daha büyük kesinti yapılacağı için, transfer konusunda bir jestin Türk hükümeti ile askeri ve güvenlik alanındaki ilişkilere katkı yapacağıydı. Ayrıca bu sayede Amerika'nın Türk kamuoyu ve hükümeti nezdindeki görünürlüğü artacağı gibi, gemi ödünç verilmeyip satılacaktı. Bakanlığın bazı diğer birimleri ile Savunma Bakanlığı Türkiye'ye kruvazör satışına sıcak bakmıyordu. Onlar iki nedenle itiraz ediyordu. Birinci neden, Türk bahriyesinin, simgesel önem dışında bir ihtiyacı olmayan böyle bir gemiyi transfer talebini Kongre'ye sunmak, Kongre'nin dikkatini çekerek tüm gemi transfer önerilerinin mercak altına alınmasına ve nihayet yeni kısıtlamalar getirmesine yol açma olasılığıydı. İkinci neden ise, geçerli harekât ihtiyacına yönelik olmayan böyle bir geminin yüksek tedarik, rehabilitasyon ve bakım maliyetlerinin, Türkiye'ye yapılan büyük çaplı askeri yardımların o güne dek dayandığı gerekçelerle uyumlu ve tutarlı olmamasıydı. Ayrıca Türk tarafı maliyeti öğrendiğinde gemiyi almaktan vazgeçebilirdi. Bu itirazlar üzerine Bakan Kissinger, olumlu baktığı kruvazör transferinin Kongre onay sürecinden sorunsuz geçmesi için ‘yakın arkadaşım’ olarak nitelediği

⁷³ ABD Dışişleri Bakanlığının 28 Ağustos 1973 gün ve 1973STATE171215 sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams.

Senato Silahlı Kuvvetler ve Mali İşler Komitesi üyesi Senatör Harry Flood Byrd ile konuyu görüşme kararı aldı⁷⁴. İkilinin yaptığı telefon konuşması özetle şöyleydi:

[...] Türklerin elindeki Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma kruvazörün yerine İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir kruvazörü hurda fiyatına vermek istediklerini, eski ve yakın bir müttefik olan Türkiye'ye yakın dönemde Kongrenin getirdiği kısıtlamalar nedeniyle askeri yardımı azaltmak zorunda kaldıklarını; naftalinli raflardan çıkacak ve ABD'nin hiç kullanmayacağı bu kruvazörün Türkiye için büyük anlam ve önem ifade ettiğini; Senato'dan henüz geçen ancak Temsilciler meclisinde onay aşamasında olan askeri yardım yasa tasarısı kesinleşmeden önce bir hafta içinde olumlu cevap verilmesi ve yasa çıktıktan sonra transfer teklifinin onay için Kongreye sunulması hususunda destek aradığı [...] ⁷⁵

Daha sonra yapılan yazışmalardan, Senatör Byrd ile görüşmesinden aldığı olumlu destekle Kissinger'ın risk olarak kruvazör teklifine onay verdiği anlaşılmaktadır.⁷⁶

Bu görüşmeler sonrasında, Birleşmiş Milletler nezdindeki Amerikan Temsilciliğine gönderilen bilgi notunda,⁷⁷ Türk hükümetinin hizmet dışına ayrılan ve büyük manevi önem atfedilen Yavuz kruvazörünün yerine sancak ve eğitim gemisi olarak bir platform tedarik etmek istediği vurgulandı. Ayrıca, halihazırda transfere uygun/elverişli durumda olan bir *Kearny* sınıfı kruvazörün⁷⁸ satış fiyatının bir milyon dolar olduğu, asgari rehabilitasyon maliyetinin 4-6 milyon dolar, bir eğitim gemisi (muharip gemi olarak değil) olarak hizmete alma maliyetinin ise 16-20 milyon dolara çıkabileceği, Türk tarafının bu maksatla muhtemelen kruvazörden küçük muhripten büyük bir gemiyi tercih edeceği, ancak yakın gelecekte böyle bir geminin transfer için uygun olmayacağı hususları yer aldı.⁷⁹

İlerleyen günlerde Yakın Doğu İşlerinden sorumlu Bakan Yardımcısı Rodger Davies, Vaşington Büyükelçisi Melih Esenbel'i aradı. Bakan Kissinger'in Türkiye'nin kruvazör talebini prensip olarak onayladığını, Amerikan Deniz Kuvvetlerinin Türkiye'nin taleplerini karşılayacak gemi belirleme çalışması yaptığını; sonrasında Amerikan ve Türk Deniz Kuvvetleri yetkililerinin geminin eksiklerinin giderilmesi ve rehabilitasyon maliyeti konusunda mutabık kalması gerektiğini

⁷⁴ Digital National Security Archives, The Kissinger Transcripts: A Verbatim Record of U.S. Diplomacy, 1969-1977, ABD DİB Henry Kissinger'in 1 Ekim 1973 tarihli Hazırlık Toplantısı kaydı (Secretary's Staff Meeting, Monday, October 1, 1973—3:27 pm. Attached to Decision Summary Dated October 4, 1973).

⁷⁵ Digital National Security Archives, The Kissinger Transcripts: A Verbatim Record of U.S. Diplomacy, 1969-1977, ABD DİB Henry Kissinger ile Senatör Harry F. Byrd arasındaki Ekim 3, 1973 günü saat 12.45'te yapılan telefon kaydı dökümü.

⁷⁶ Bu telefon kaydı ve mesajlardan Kissinger, kruvazör transfer sürecini şahsen yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Kissinger başkent dışında olduğunda da mesajlar gittiği yerdeki Amerikan temsilciliğine gönderilmiştir: New York, Kudüs ve Tel Aviv gibi.

⁷⁷ Amerikan Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, bu zaman diliminde New York'ta Birleşmiş Milletler Genel Kurul toplantılarına katılmıştır. Bu nedenle, mesajın Türk yetkililerle görüşmelerde kullanılacak bilgi notu olarak gönderildiği değerlendirilmektedir.

⁷⁸ Türk Donanmasının daha önce 1949-1975 yılları arasında kullandığı Gabya (Gleaves) sınıfı gemilerden söz edilmektedir. Ancak, Türk tarafının talebi daha büyük sancak gemisi niteliğini haiz bir gemi şeklindedir. Gemi sınıfının şehven Kearny kruvazör olarak ifade edildiği değerlendirilmektedir.

⁷⁹ ABD Dışişleri Bakanlığının 4 Ekim 1973 gün ve 1973STATE197362 sayılı mesajı. NARA, CFPPF, 1973-79 Released Telegrams (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)

belirtti. Geminin aktivasyon maliyetinin Türklerin beklentisinin üstünde olmasının muhtemel olduğunu, ancak Kongre onay süreci nedeniyle gemi ismi belirtilmeyeceğini ve konunun kamuoyuna yansıtılmamasının uygun olacağını ifade etti.⁸⁰ Geçen zaman içinde Amerikan Dışişleri Bakanlığınca bir cevap verilmeyince Büyükelçi Melih Esenbel, Bakan Yardımcısı Davies'e dönemin Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken'in ülkesinin yakın müttefikinin *Yavuz* yerine vereceği kruvazörün ismini Cumhuriyet'in 50'nci yıl kutlamalarında kamuoyuna açıklamak konusundaki arzusunu ilettiler. Ancak, Kongre onay sürecinde yaratabileceği olumsuzluklar nedeniyle bu talep uygun görülmedi.⁸¹

Müteakiben Amerikan Deniz Kuvvetlerince belirlenen *Boston*⁸² kruvazörünün ismi, Kongre değerlendirmesi⁸³ sonrasında 6 Aralık 1973'te Türk tarafına resmi olarak bildirildi.⁸⁴ Ancak, Türk tarafı, Amerikan Dışişleri yetkilerinin de öngördüğü şekilde, üç sene önce hizmet dışına ayrılmış *Boston*'un yüksek aktivasyon maliyeti nedeniyle transferine olumlu yaklaşmayarak teklifi kabul etmedi.

O dönemde Deniz Kuvvetleri Karargahında görev yapmakta olan Albay Yılmaz Numan Urs kruvazör transferine ilişkin hatıralarını şu şekilde aktarıyordu:

Oramiral Kemal Kayacan döneminde *Yavuz*'un yerine ikame edilecek, aynı zamanda topçu eğitim gemisi olarak kullanılacak bir sancak gemisinin tedariki gündeme gelmişti. Geminin adı *USS Boston*'du. Bu kapsamda, Millî Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Karargâhı ile yazışma ve çalışmalar yapıldı, ancak sonra gemi transferi gerçekleşmedi. Ben de bir sınıf subayı olarak, kurmaylar uzun vadeli görev yapamayacağı için, bu gemide komutan olmayı ve uzun süre görev yapmayı arzu ediyordum ve düşüncemi çevremdekilerle de paylaştım. Benim de o tarihte katıldığım görüş küçük gemiler/denizaltılardan oluşan bir kuvvette disiplin sağlamanın ve birlikte çalışma ruhu oluşturmanın zor olacağıydı. Küçük gemilerde görev yapan denizcilerin gözü kara olur, korsan bahriyesi olur. Büyük gemi yavaştır, ama birlikte hareket etmeyi, birlik ruhunu öğretir. Bu anlamda bir denizcilik disiplini oluşturmak için uygundur. Daha sonra bu fikirden vazgeçtik. Tek gemiyle açık denize çıkacağımız yok, birden fazla gemiyi çıkartacak paramız hiç yok. O sırada Akdeniz'de dolaştığımız pek yok. Ege ve Marmara için ise uygun değildi. Açık denizler yerine kıyı donanması tercih edildi. Bir kruvazör yerine üç muhrip aldık.⁸⁵

⁸⁰ ABD Dışişleri Bakanlığının 13 Ekim 1973 gün ve 1973STATE203580 sayılı mesajı. NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)

⁸¹ ABD Dışişleri Bakanlığının 27 Ekim 1973 gün ve 1973STATE212754 sayılı mesajı. NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)

⁸² USS Boston (CA-69/CAG-1), Baltimore sınıfı ağır kruvazör olarak 1943 yılında hizmete girmiş, daha sonra Terrier güdümlü mermisi ile teçhiz edilmiştir. 14,700 ton deplasmana sahip kruvazörün boyu 205, eni 21.6 ve su çekimi 6,25 metredir. Gemi 3 adet üç namlulu 8/55, 6 adet çift namlulu 5/38 pusluk topu haizdir. 1970 yılında hizmet dışına ayrılan gemi, 1975 yılında sökülerek satılmıştır. J. Rickard, "USS Boston (CA-69)," History.org, Erişim Tarihi: Şubat 28, 2021, http://www.historyofwar.org/articles/weapons_USS_Boston_CA69.htm

⁸³ ABD Dışişleri Bakanlığının 20 Kasım 1973 gün ve 1973STATE0228913 sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)

⁸⁴ ABD Dışişleri Bakanlığının 6 Aralık 1973 gün ve 1973STATE0238840 sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)

⁸⁵ Emekli Deniz Albay Numan Urs ile Prof. Dr. Serhat Güvenç ve Mesut Özel tarafından yapılan telefon görüşmeleri, İstanbul, 2019.

Müteakiben, Şubat 1974'te Amerikan Deniz Kuvvetlerince *Springfield* hafif kruvazörünün⁸⁶ sembolik bir fiyatta transferi teklif edildi. *Boston*'a oranla rehabilitasyon ve bakım maliyetlerinin düşük olmasının yanı sıra, harekate hazır bir kruvazör olduğu vurgulanarak, geminin ihtiyat filoya ayrılması süreci nedeniyle transferin aciliyetine dikkat çekildi.⁸⁷ Teklifin iletilmesinden sonra, Dışişleri Bakanlığı Uluslararası İlişkiler Genel Müdürü Büyükelçi Ercüment Yavuzalp, Bakan Turan Güneş adına büyükelçiliği arayarak, kruvazörün resmi olarak talebine yönelik bakanlıklar arası eşgüdümün tamamlanamadığı, talebin 20 Şubat'a kadar yapılmadığı takdirde maliyetin artacağına anlaşıldığı, bu meyanda maliyetin sabit kalabileceği bir ek işlem süresi verilmesini istedi. Büyükelçiye cevaben kruvazörün kademeli olarak yürütülen deaktivasyon sürecinde olduğu, işçilik ve cihazlar da dahil olduğu için süreci erteleme Amerikan tarafına ek bir maliyet yaratacağı ve bu nedenle erteleme uygun olmayacağına değerlendirildiği ifade edildi. Ancak yine de bu talebin Vaşington'a iletileceği bildirildi. Ankara'daki Amerikan Büyükelçiliği, bu talebi transfer sürecinin Türk tarafında "pürüzsüz" yürümediği değerlendirilmesiyse, mümkün olduğu takdirde kruvazörün deaktivasyon sürecinin ilave bir maliyet getirmeden bir hafta kadar ertelenmesi yönünde olumlu görüşle Vaşington'a yönlendirdi.⁸⁸

Büyükelçi Yavuzalp, Deniz Kuvvetleri ile görüşmesi sonrasında Ankara Büyükelçiliğini tekrar aradı. Sürecin müteakip aşamalarına ilişkin olarak resmi teklifin gelmesi sonrasında Türk tarafınca yapılacak ayrıntılı bir incelemeyi takiben resmi talep yapılacağını belirtti. Bu cevabın deaktivasyon sürecini durdurmasının beklendiğini, transfer maliyetinin üç yıllık bir süreye yayılarak ayrı bir bütçeleme ihtiyacının ortadan kaldırılmasının öngörüldüğünü ifade etti. Aynı gün Amerikan Askeri Yardım Heyeti tarafından Türk Deniz Kuvvetlerine resmi kruvazör teklifi iletilerek,⁸⁹ deaktivasyon sürecinin 25 Şubat'a kadar durdurulacağı, takiben teklife maliyet artışının yansıtılacağı bildirildi.⁹⁰ Bu olumlu yaklaşıma rağmen, Türk tarafının kruvazörün sembolik bir fiyatla transfer teklifini kaynak olmadığı için kabul etmediği müteakip Amerikan yazışmalarına yansdı.⁹¹

Bu yazışmaların yapıldığı süreçte, Deniz Kuvvetleri Komutanlığınca dönemin Harekât Başkanı Tümamiral Nejat Serim, Teknik Başkan Tuğamiral Nezih İşeri ve Genel Sekreter Albay Fuat Uğur'dan müteşekkil bir heyet Amerika'ya gemiyi taktik maksadıyla gönderildi. Heyet tarafından 'geminin transferinin uygun olduğu' görüşüyle sonuç raporu düzenlendi. Koramiral Nejat Serim⁹² kruvazör alımına ilişkin hatıralarını şu şekilde naklediyordu:

⁸⁶ Cleveland sınıfı hafif kruvazördür. 1944'te hizmete girmiş, sonra sancak gemisi olarak tadil edilmiş ve Terrier G/M lançerleri ile teçhiz edilmiştir. Tam yükte 11,932 ton su çeken kruvazörün boyu 186, eni 20 metredir. 3 namlulu 6 pusluk ve 2 namlulu 5 pusluk topları vardır. 15 Mayıs 1974'te hizmet dışına çıkarılmıştır. "USS Springfield (CL-66)", Ships of the US Navy 1940-1945, 2019, https://www.ibiblio.org/hyperwar/USN/ships/CL/CL-66_Springfield.html.

⁸⁷ ABD Dışişleri Bakanlığının 13 Şubat 1974 gün ve 1974STATE029276 sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim tarihi 11 Ekim 2019)

⁸⁸ ABD Ankara Büyükelçiliğinin 19 Şubat 1974 gün ve 1974ANKARA01224 sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019).

⁸⁹ ABD Ankara Büyükelçiliğinin 20 Şubat 1974 gün ve 1974ANKARA01267 sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019).

⁹⁰ ABD Dışişleri Bakanlığının 20 Şubat 1974 gün ve 1974STATE033534sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019).

⁹¹ ABD Dışişleri Bakanlığının 27 Şubat 1974 gün ve 1974STATE059271 sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)

⁹² Koramiral Nejat Serim, 1980-1981 yılları arasında Donanma Komutanlığı görevinde bulunmuş, meslek safahatında Yavuz'da batarya takım komutanı olarak görev yapmış bir subaydır.

Bir gün Komutan Oramiral Kayacan, beni kamarasına çağırdı. Amerika düşük sembolik bir fiyata kruvazör satıyor, gidip bir bak bakalım, bu bizim işimize gelir mi? Sen, Teknik Başkan Tuğamiral Nezih İşeri ve Genel Sekreter Albay Fuat Uğur ile bir heyet oluştur, gidin bir görün bakalım neyin nesidir?’ dedi. Tabii Komutan benim Yavuz’a olan ilgi ve tutku mu biliyor, ama olayı kendimize mal etmeyelim. Geminin vasıfları belli, ismi ile müsemma güçlü bir kruvazör değil gibi, adı Springfield. Daha önce ben bu gemiyi görmemiştim. Maksat Türk donanmasına gücü ne olursa olsun yeni bir güç ilave etmek, bir de donanmanın itibarını yükseltmek. Liman ziyaretinden tutunda herhangi bir tatbikatta karargâh gemisi olarak bu gemi bizim için kullanışlı mıdır? Amerika’ya varışımızın ertesi günü Vaşington'dan Norfolk’a giderken Amerikan Deniz Kuvvetleri bize özel uçak tahsis etti, Norfolk’ta gemiyi gördük. Hakikaten güzel gemi, gösterişli. Geminin personeli içindeydi, elektriği alıyordu, sistemleri devredeydi. Tam hizmet dışına çıkarılmak üzereydi. Komutanın emir verdiği gözle bakınca hakikaten Türk donanması için iyi bir gemiydi, şekliyle de güzel, ismi de Yavuz olacaktı. Yavuz, faal olduğu zaman Türk donanmasının omurgası idi. O zaman bir tatbikata gittiğimiz vakit Donanma Komutanı Nusret⁹³ gemisinde kalırdı. Cumhurbaşkanımız Karadeniz seyrini Nusret gemisi ile yapmışlardı, başka gemimiz yoktu sancak gemisi olarak. Bu önemli bana göre, gösterişli bir geminin olması, toplumunuza karşı, kendi kuvvetinize karşı. Biz olumlu görüşle döndük Ankara’ya. Komutanımıza raporumuzu verdik, baktım onun da niyeti geminin alınması yönünde. Sonradan Cumhurbaşkanının istemediğini öğrendik, o da haklı kendine göre, ekonomik yönden bakıldığında. Türk donanması Amerika’dan gelen muhripleri, denizaltıları ve hücumbotları gayet etkin olarak kullanıyor ve bakım tutumunu yapabiliyordu, bana kalırsa bu gemiye de etkinlikle bakabilirdi. Bütçe ve para durumunu ben bilmiyorum. Genelkurmay Başkanlığı genelde deniz konularına o dönemde sıcak, olumlu bakmazdı. Oramiral Kayacan da Cumhurbaşkanı Sayın Korumturk’ün hatırına bu konuda fazla ısrarlı olmadı. ‘Sonuna kadar bastırmak, sonuna kadar mücadele etmek olmaz, Komutanımızdır ters düşmüş olmayalım bu yaşlarda, bu makamlarda,’ dedi. Bu gibi düşüncelerle o gemiyi alamadık maalesef [...]⁹⁴

Kruvazör transferi konusunda hükümet düzeyinde, özellikle Cumhurbaşkanlığı seviyesinde yaşananları Büyükelçi Ercüment Yavuzalp *Liderlerimiz ve Dış Politika* adlı eserinde bir diplomat gözüyle aktarmaktadır. Türk Deniz Kuvvetlerinin Amerika’da hizmet dışına çıkarılmış bir kruvazör ile ilgilendiğini, kuvvet seviyesinde yapılan görüşmelerle transfer maliyetinin 30 milyon dolar civarında belirlendiğini, konunun nota ile muhatabına iletilmesi gündeme geldiğinde Dışişleri Bakanlığı olarak müdahil olduklarını nakletti. Kruvazör transferinin Bakan Turan Güneş tarafından Başbakan Bülent Ecevit’e iletilerek “Silahlı Kuvvetlerimiz güvenliğimiz için bunu zorunlu görüyorsa gerekli fedakarlığı yaparız” cevabı alındığını vurguladı. Genelkurmay Başkanlığından yazılı talep istendiğinde gönderilen yazıda “satın alınması uygun görülüyorsa, makamlarının bir itirazı olmadığı” şeklinde bir ifade olduğuna dikkat çekti. Büyükelçi Yavuzalp, şifahen temas ettiğinde Genelkurmay Başkanlığının “Ege’de büyük ve hantal gemilere değil, küçük ve seri hareket

⁹³ TCG Nusret (N-110), Danimarka’da inşa edilerek 1964 yılında Türk Deniz Kuvvetlerinde hizmete giren bir mayın dökücü gemidir. Yaşar Necdet Çelik, Cumhuriyet Donanması 1923-2005 (İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005), 84.

⁹⁴ Koramiral Nejat Serim ile mülakat, 9 Temmuz 2019, Tuzla-İstanbul.

kabiliyetli gemilere sahip olmamız görüşünde olduğunu” ve Oramiral Kayacan’ın kruvazör ısrarı nedeniyle bakanlığa bu içerikte bir yazı gönderildiğini öğrendi. Bu durumda nota iletildiği taktirde kruvazör alımını uygun görenin Genelkurmay Başkanlığı yerine Dışişleri Bakanlığı olacağı düşüncesiyle konuyu Bakan Turan Güneş’e tekrar arz etme gereği duyduğuna işaret etti. Amerikan Ankara Büyükelçilik Müsteşarı ile yaptığı görüşmede, geminin hizmet dışı olduğu ve tekrar aktive edilmesi için üzerine silah ve elektronik sistemlerin konulması gerektiğini, bunun maliyetinin satış bedeli olan 30 milyon doları aşabileceğini, personel ve idamesinin bile çok masraflı olacağını öğrendi. Bunun üzerine Bakan Güneş’e “konunun bütün veçheleriyle üst düzeyde bir kere daha gözden geçirilmesine ihtiyaç olduğu [...]” görüşünü aktardı. Müteakiben konunun dönemin Cumhurbaşkanı, geçmişte Oramiral rütbesiyle Deniz Kuvvetleri Komutanlığı da yapan, Fahri Korutürk’e götürüldüğünü⁹⁵ ve onun da tedarik, bakım, onarım ve işletme maliyetleri nedeniyle kruvazör tedarikini uygun görmediğini hatıratında yazdı.⁹⁶

Sonuç olarak, Şanlı *Yavuz*’un yerine kruvazör alımı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün maliyeti nedeniyle uygun görmemesi nedeniyle gerçekleşmedi. Kruvazör transferi konusunda, Amerikan arşiv belgeleri ile Büyükelçi Yavuzalp’ın hatıratı, Albay Urs ve Amiral Serim’in beyanları birbirini bütünleyecek ve tamamlayacak şekilde yaşanan süreci kronolojik olarak ortaya koymaktadır.

Bu sürecin diğer bir boyutunda, 1965’te başlatılan “Başkasının Vermediğini Millet Yapar”⁹⁷ girişiminin mimarlarından gazeteci Yılmaz Çetiner, Oramiral Kayacan’ın, bir kruvazör transferinin bütçeye getireceği yükün bilincinde olarak kendisinden yeni bir bağış kampanyası açılmasını istediğini anılarında nakletmektedir. Kendisinin buna olumlu yaklaşarak kampanyanın adını “Yeni Bir *Yavuz* İstiyoruz” olarak teklif ettiğini, Oramiral Kayacan’ın bu konuda gazete sahibi Erol Simavi’yle görüştüğünü, ancak onun böyle bir kampanyaya girmeye çekindiğini belirtti⁹⁸. Bağış kampanyası yapılmasının iki nedeni vardı. Birincisi, bütçeye yük getirmeden transfer maliyetini bağışlarla karşılamak ve daha önemlisi *Yavuz*’un kamuoyu nazarındaki sembolik önemi nedeniyle süreci halka mal etmektir. Ancak, Cumhurbaşkanı’nın uygun görmemesi nedeniyle hükümet kanadın da destek sağlanamayınca kruvazör transferi sonuçlandırılmadı.

Bu gelişmeler sonrasında, Oramiral Kayacan’ın Mart 1974’te Amerika’ya yaptığı resmi ziyarette, dönemin Amerikan Genelkurmay Başkanı Oramiral Thomas Hinman Moorer Türk bahriyesinin *Springfield* kruvazörünü neden almadığı konusunu gündeme getirdi. Cevaben Oramiral Kayacan, geminin göreve hazır hale gelmesinin büyük mali kaynak gerektirdiğini, Karadeniz’den Rusları çıkarmamak için “Harpoon” güdümlü mermisi benzeri silah alınmasının öngörüldüğünü, “şayet daha ufak fiyatı müsait bir gemi” bulunursa alınabileceğini belirtti. Bir gün sonra, Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanı Elmo Zumwalt ile görüşmesinde aynı konu gündeme geldiğinde “Biz de arzu ediyorduk. Para durumu buna engel oldu. Paramızı bulduğumuz bölgenin savunması için planladık. NATO’da ilk defa bize böyle bir gemi teklif etmeniz dolayısıyla size çok teşekkür ederim. [...] ileride daha ucuz daha küçük tonajlı 6-8 bin tonluk kruvazörün verileceğine inanıyorum.”

⁹⁵ Deniz Harp Okulu mezuniyetini müteakip, 1923 yılında bir yıl süreyle “mühendis (teğmen)” rütbesiyle *Yavuz Zırhlısı*nda ihtisas eğitimi görmüştür.

⁹⁶ Ercüment Yavuzalp, *Liderlerimiz ve Dış Politika* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996), 202-204.

⁹⁷ “Cumhuriyet’in Büyük Teşebbüsü: Başkalarının Vermediğini Millet Yapar”, *Cumhuriyet*, 02 Mayıs 1965.

⁹⁸ Yılmaz Çetiner, *Nefes Nefese Bir Ömür* (İstanbul: Epsilon, 2006). 598-600.

cevabını verdi. Amiral Zumwalt, “Biz de çok istiyoruz ancak Kongre'nin yeni gemi inşa programımızı kabul etmemesi nedeniyle bunu yapamayacağız. İstedığınız gemiler 8-14 yaş arasında olup en yeni gemilerimizdir.” görüşünü belirtti. Oramiral Kayacan, “[...]istikbal için fırsat bekliyorum.” diyerek konuyu nihayetlendirdi⁹⁹. Bu görüşmeler, Oramiral Kayacan'ın halen bir kruvazör transfer fikrini muhafaza ettiğini göstermekteydi. Müteakiben, Kıbrıs Barış Harekatı'nın yarattığı toplumsal ortamda *Hürriyet* Gazetesi, 25 Temmuz 1974'te “Yeni Bir Yavuz İstiyoruz”¹⁰⁰ sloganıyla bağış kampanyası açtı.

NEDEN YAVUZ?

Hürriyet gazetesi, bir gün sonra 26 Temmuz 1974 tarihinde “Neden Yavuz?” başlığı ile kampanyanın kapsamını ve gerekçesini ayrıntılı olarak açıklıyordu:

Elbette *Yavuz!* Köylüsünün dilinde *Yavuz*, kentlisinin dilinde yine *Yavuz*. Suları yaran gemi denince asla başka isim gelir mi ki? Topları gürleyen gemi denince *Yavuz*'dan başkası düşünülebilir mi ki? Şan, şeref, zafer ve başarının sembolüdür *Yavuz*. Deniz gücünün sanki başka adı yok mu ki? Yok ya... Sanki bir gemi değildi de bize Barbarosların zaferlerini hatırlatan koca bir tarihin mirasıydı. Sanki suların üstünde herhangi bir gemi gibi gitmezdi de denizi çizerdi, hırpalardı, yararardı [...] İşte onun için *Yavuz*. Biz artık dilimizden düşmeyen ‘*Yavuz* geliyor *Yavuz*, suları yara yara’ türküsünü söylerken, kıyılarımızda bayrağını çekmiş, kale gibi duran gelecek *Yavuz* gemisini de görmek istiyoruz. O türkünün bizlere gövdesi kurtlar tarafından kemirilmiş, başarı günlerinin ardından parçalanmaya terkedilmiş bir görüntüyü hatırlatmasını istemiyoruz. O yüzden işte [...] Elbette *Yavuz!*¹⁰¹

Ayrıca, Yeni *Yavuz*'un vurucu gücü ile Türk milletinin moralini yükselteceği, birlik ve beraberlik azminin ebedi sembolü olacağı, harekatta yitirilen *Kocatepe* muhribinin yerine şanlı donanmaya, kahraman denizcilere ve aziz vatana anlamı çok büyük bir armağan olacağı, Türk milletinin eğer isterse neler yapabileceğini bir kez daha ortaya koyacağı kampanyanın başlatılma sebepleri arasında sıralanıyordu.

Sonrasında, gazeteci Yılmaz Çetiner'de yeni *Yavuz* alma fikri ile yapılan çalışmaları Türk Donanma Vakfı'nın *Derya* dergisinde özetliyordu:

Şimdi size bu olayın başlangıcını, *Yeni Yavuz* alınması için Deniz Kuvvetlerinin, Hükümetlerin yıllardır yaptıkları çabaların içyüzünü anlatalım. *Yeni yavuz* istiyoruz diye telgraflar, telefonlar, mektuplar yağmaya başlayınca milli şuurun şahlanması demek olan bu istek, bu içten ilgi denizcilerimiz ve komutanları büsbütün coşturmuş ve düşündürmüştür. Evet yeni bir *Yavuz*'a sahip olalım ama bu kadar pahalı bir kruvazörü, dev savaş gemisini nasıl alırız? Çünkü bir kruvazörün fiyatı dünya piyasasında 1,5-2 milyar ile 10 milyar Türk lirası arasındadır. Bir muhrip, 2-3 milyardan fazla değerdedir. Dünyada konvansiyonel tahrip gücünün yerini artık nükleer güç almış, topların yerine güdümlü mermiler kullanılmaya başlamıştır. Dünya politikasındaki yerini koruyabilmek

⁹⁹ Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 1990), 197-200.

¹⁰⁰ “Yeni Bir Yavuz İstiyoruz”.

¹⁰¹ “Neden Yavuz?”, *Hürriyet*, 26 Temmuz 1974.

için Amerika, donanmasını teknolojinin son imkanlarına göre yenilemek ve geliştirmek zorundadır. Bunun sonucunda Amerikan Bahriyesinde azaltılmış personelle hizmette bulunan gemiler vardır. Orta-Doğu'da büyük bir denge unsuru olan Türkiye'ye hakiki değerinin çok altında, sembolik bir fiyatla bu gemilerden birinin satılması mümkündür. İşte bu nedenlerle, Amerika'dan bir kruvazör, *Yeni Yavuz* satın alınması düşünülmüş, dostlarımızın işimize yaramayacak silahlar göndereceğine (ki genellikle böyledir) bari Türk halkını memnun edecek bir savaş gemisi versin fikri ön plana çıkmıştır. Bu şekilde yapılan teşebbüsten sonra, aylarca devam eden ve çok gizli devam eden görüşmeler bir süre önce bitmiş, Amerikan Kongresi Türkiye'ye bir kruvazörün çok ucuz fiyatla verilmesi yönünde karar almıştır.¹⁰²

Türk kamuoyunda büyük yankı uyandıran bu kampanyada *Hürriyet* Gazetesince 50 milyon lira toplanması hedeflendi. Girişim, yurt içinden ve dışından iş adamları, şirketler, esnaf ve işçiler başta olmak üzere her kesimden destek gördü, bağış toplamak için müzik şölenleri düzenlendi. Hedefe ulaşıldığında bağışçılara, anı madalyalarının ve beratlarının sunulduğu bu kampanyada Türkiye'ye uygulanan silah ambargoları nedeniyle yeni bir *Yavuz* getiremedi.¹⁰³ Toplanan bağışlar, Türk Donanma Vakfı tarafından bugünkü Türk Savunma Sanayisinin başlangıcı olan girişimlerde kullanıldı. Yitirilen *Kocatepe*'nin yerine yedek malzeme olarak kullanılmak üzere Türkiye'ye çekilmiş olan *Norris* muhribi Gölcük Tersanesinde onarılıp faaliyete geçirildi, aynı isim ve borda numarasıyla 24 Temmuz 1975 tarihinde hizmete girdi.¹⁰⁴

Emekli olduktan sonra Oramiral Kayacan, *Hayat* dergisi için Şemsi Kuseyri ile yaptığı röportajda, 'Ya resmi hayatınızda sizi üzen bir olay?' sorusuna gözyaşlarına boğularak cevap verdi. Aslında, cevabı *Yavuz*'un yerine kruvazör tedarikine verdiği önemi, *Kocatepe*'nin kaybının yarattığı üzüntüyü yansıtıyordu:

-Bizim bir "*Yavuz*"umuz vardı. Bu "*Yavuz*", Karadeniz'de Rus donanmasını ürkütürdü. Zamanı doldu, donanmadan ayrıldı. Fakat, onun yerine bir başkasını koyamadık. Bu imkân elime geçmişti. Ne olduysa oldu, "*Yavuz*"un yerini dolduramadık. Şurada, burada toplanan paralarla bir "*Yavuz*" almak kolay olmuyor. "*Kocatepe*"nin batması ise bana bir evlat acısını unutturacak kadar acıdır.¹⁰⁵

Türk Deniz Kuvvetleri, önem atfettiği *Yavuz* kruvazörünü denize indirilişinin 100'üncü yıldönümü olan 28 Mart 2011 günü bu gemide görev yapmış emekli bahriyeliler ile halen bu ismi taşıyan *TCG Yavuz* fırkateyninde görevli personelin bulunduğu, hiçbir gemiye nasip olmayan, bir törenle yad ederek hatırlanmasını gösterdi¹⁰⁶. Ayrıca, *Yavuz*'un Cumhuriyet Donanmasına katılışının 90'ıncı yıldönümü kapsamında, anısı yazılarla yaşatılarak hiç yayımlanmamış resimleri okurlarla

¹⁰² Yılmaz Çetiner, "Yıllar Var ki YAVUZ'un Özlemi İçindeyiz.", *Derya*, Ağustos 1974.

¹⁰³ "Dünya savaşıdan hurdaya: Yavuz zırhlısı", erişim 14 Aralık 2020, <https://www.denizhaber.net/dunya-savasindan-hurdaya-yavuz-zirhlisi-haber-52854.htm>.

¹⁰⁴ Çelik, Cumhuriyet Donanması 1923-2005. 31.

¹⁰⁵ Şemsi Kuseyri, "Kayacan'ın Ağladığı Gün", içinde *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Temmuz 1993 Eki, 1915'ten 1992'ye Oramiral Kemal Kayacan, Düz. Erol Mütercimler, Ömer Çekmecelgil, Sayı 557, 24.

¹⁰⁶ KDSK, "Yavuz Kruvazörü Yüz Yaşında", *Deniz Kuvvetleri dergisi*, Eylül 2011.

buluştu.¹⁰⁷ Tüm bunlar, Şanlı *Yavuz*'un özgün hatırasının bahriyelilerin gönlündeki mümtaz yerini gösteriyordu.

SONUÇ

Günümüzde de destroyer ve kruvazör sınıfı büyük su üstü savaş gemileri, artan muharebe imkân ve kabiliyetlerinin yanı sıra görkemli görüntülerinin kamuoyu üzerindeki temsil ve itibar etkisi nedeniyle “donanma diploması”nın vazgeçilmez unsurları arasındaki önem ve öncelikli yerini korumaktadır. Gelişmiş ülke deniz kuvvetleri, bu tip platformlara kuvvet geliştirilmesinde artan bir oranda yer vermektedir.

Cumhuriyet Donanması, ilk başlarda bölgesel güç rekabetinde dengeyi sağlama harekât ihtiyacına da dayanmakla birlikte, sonrasında muharebe etkinliğinden öte “yüzen kalelerin” diğer bir deyişle büyük muharebe gemilerinin halk nezdindeki itibar ile diplomasideki sembolik güç ve temsil algısından faydalanmak için 1950'lerden 1970'lerin ortalarına kadar *Yavuz*'un yerine ikame edilecek bir kruvazör arayışı içinde oldu. Buna büyük savaş gemilerinin bahriyenin kurumsal kültürüne, disiplinine ve eğitimine katkısı ile hem toplum hem de milli ve uluslararası hiyerarşide bahriyenin kurumsal itibar ve görünürlüğünü artırma potansiyelini de ilave etmek yerinde olacaktır. Özetle, *Yavuz*, Türk Deniz Kuvvetlerinin kurumsal özü olan açık deniz bahriyesi olma amacının sembolü oldu.

Oramiral Kayacan, Deniz Kuvvetleri Komutanı olduğu dönemde inisiyatif olarak “Şanlı *Yavuz*” yerine bir kruvazör temini arayışına girdi. Amerikan makamları ve Türk Hükümeti nezdinde gerekli ortamı hazırladı, mali kaynak için bir bağış kampanyası girişiminde bulundu. Ancak sonuçta transfer süreci dönemin Cumhurbaşkanı Korutürk'ün bakım ve idame maliyetlerinden dolayı uygun mütalaa etmemesi nedeniyle gerçekleşmedi. Bu transfer süreci Cumhuriyet Donanmasının erken evrelerinde ve sonrasında donanma geliştirilmesinde, Genelkurmay Başkanlığı ile Deniz Kuvvetleri arasındaki yaklaşım ve anlayış farkını bir kez daha ortaya çıkardı. Kıbrıs Harekâtı sonrasında başlatılan “Yeni bir *Yavuz* İstiyoruz” kampanyası Amerika'nın uyguladığı silah ambargosu nedeniyle hedefine ulaşamadı.

Türk halkı hasretini çektiği yeni *Yavuz*'una zamanın en modern fırkateynleri sayılan dört gemilik MEKO 200T projesinin ilk unsuru olan *TCG Yavuz*'un, adını aldığı atasının da inşa edildiği Hamburg Blohm Voss tersanesinde, 17 Temmuz 1987'de Türk donanmasına katılımıyla tekrar kavuştu¹⁰⁸. Deniz Kuvvetlerinde savaş gemilerinin isimlerini yeni nesillerde devam ettirmek gibi bir gelenek olmakla beraber, MEKO 200T projesinin ilk gemisinin adı Deniz Kuvvetleri çapında düzenlenen bir ankette “*Yavuz*” olarak çok büyük farkla belirlendi¹⁰⁹. Böylelikle, Cumhuriyet Donanması'nın gelişiminde çok önemli yeri olan ve adına türküler yakılacak kadar halk tarafından benimsenen *Yavuz* kruvazörünün adını devam ettirmek mümkün oldu.

¹⁰⁷ Cem Gürdeniz, “Cumhuriyet Donanması'nın Şanlı YAVUZ'u”, Yeni Deniz Mecmuası, Eylül 2019.

¹⁰⁸ “Yavuz Fırkateyninin Türk Deniz Kuvvetlerine Teslimi”, *Savunma ve Havacılık*, 1987.

¹⁰⁹ Gürdeniz, *Çelik Gemiler, Demir Bahriyeliler*. 143. *SMS Goeben*, 144 numaralı gemi olarak Hamburg Blohm Voss Tersanesinde kızağa kondu ve 28 Mart 1911'te denize indirildi. Aynı tersanede inşa edilen *TCG Yavuz (F-240)*'un ise inşa numarası 914'tü.

KAYNAKÇA

- ABD Ankara Büyükelçiliğinin 23 Ağustos 1973 gün ve 1973ANKARA006730 sayılı mesajı, National Archives and Records Administration (NARA), Central Foreign Policy Files (CFPF), 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019).
- ABD Dışişleri Bakanlığının 28 Ağustos 1973 gün ve 1973STATE171215 sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams.
- ABD Dışişleri Bakanlığının 4 Ekim 1973 gün ve 1973STATE197362 sayılı mesajı. NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)
- ABD Dışişleri Bakanlığının 13 Ekim 1973 gün ve 1973STATE203580 sayılı mesajı. NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)
- ABD Dışişleri Bakanlığının 27 Ekim 1973 gün ve 1973STATE212754 sayılı mesajı. NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)
- ABD Dışişleri Bakanlığının 20 Kasım 1973 gün ve 1973STATE0228913 sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019)
- ABD Dışişleri Bakanlığının 6 Aralık 1973 gün ve 1973STATE0238840 sayılı mesajı, NARA, CFPF, 1973-79 Released Telegrams. (Erişim Tarihi 11 Ekim 2019) Afif Büyüktuğrul. “Şanlı Yavuz Zırhlımızın Şanlı Tarihi”. *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1963.
- Akşam*. “2 Kruvazör ve 4 Muhrip Alacağız”. 11 Eylül 1948.
- Baş, Ersan. “Atatürk’ün 21 Eylül 1925’te Yavuz Zırhlısının Ziyareti ve Sonuçları”. *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Kasım 2005.
- Besbelli, Saim. “YAVUZ: Tarih Yapan ve Tarih Açan Gemi”. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sy 52 (1972): 17-20.
- Besbelli, Saim ve İhsan Göymen. *Türk İstiklal Harbi Cilt V Deniz Cephesi ve Hava Harekatı*. Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1964.
- Booth, Ken. *Navies and Foreign Policy*. New York, USA: Routledge, 2014.
- Büyüktuğrul, Afif. *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1969.
- . *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması Cilt IV*. İstanbul: Deniz Basımevi, 1984.
- . “Yavuz Donanmaya Lazım mıdır? Şanlı Yavuz Zırhlısının Şanlı Tarihi (6)”. *Cumhuriyet*, 03 Mart 1963.
- Cable, James. *Gunboat Diplomacy 1919-1991: Political Applications of Limited Naval Force*. NY: St.Martin’s Press, 1994.

- Coleman, James S. "Social Capital in the Creation of the Human Capital". *American Journal of Sociology* 14, sy Supplement (1988): S95-120.
- Cumhuriyet*. "Cumhuriyet'in Büyük Teşebbüsü: Başkalarının Vermediğini Millet Yapar". 02 Mayıs 1965.
- Cumhuriyet*. "Oramiral Mehmed Ali Ülgen'in İzmir'de Gazetecilere Mühim Demeci". 11 Eylül 1948.
- Çelik, Yaşar Necdet. *Cumhuriyet Donanması 1923-2005*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005.
- Çetiner, Yılmaz. *Nefes Nefese Bir Ömür*. İstanbul: Epsilon, 2006.
- . "Yıllar Var ki YAVUZ'un Özlemi İçindeyiz." *Derya*, Ağustos 1974.
- Daver, Abidin. "Dost Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Vazifesi". *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1950.
- DiMaggio, Paul J. ve Walter W Powell. "The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective rationality in Organizational Fields". İçinde *The New Institutionalism In Organizational Analysis*, editör Paul J DiMaggio ve Walter W Powell, 63-82. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1991.
- "Dünya savaşından hurdaya: Yavuz zırhlısı". Erişim 14 Aralık 2020.
<https://www.denizhaber.net/dunya-savasindan-hurdaya-yavuz-zirhlisi-haber-52854.htm>.
- Dz.K.K.lığı. *Cumhuriyet Donanması 1923-2000*. Editör Cem Gürdeniz. İstanbul: SHOD Başkanlığı, 2000.
- Eyre, Dana P., ve Mark C. Suchman. "Status, Norms and Proliferation of Conventional Weapons: An Institutional Theory Approach". İçinde *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, editör Peter J Katzstein, 79-113. New York: Columbia University Press, 1996.
- Farrell, Theo. "World Culture and Military Power". *Security Studies* 14, sy 3 (2005): 48-488.
- Germond, Basil, ve Deborah Sanders Michael Mulqueen Ian Speller. "Small Navies in Perspective: Deconstructing the Hierarchy of Naval Forces". İçinde *Small Navies Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace*. England, England: Ashgate Publishing, 2014.
- Gürdeniz, Cem. "Cumhuriyet Donanması'nın Şanlı YAVUZ'u". *Yeni Deniz Mecmuası*, Eylül 2019.
- . *Çelik Gemiler, Demir Bahriyeliler*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2016.
- Güvenç, Serhat. *Birinci Dünya Savaşına Giden Yolda Osmanlı'nın Dreadnot Düşleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2009.
- Hall, Peter A. ve Rosemary C Taylor. "Political Science and the Three Institutionalisms". *Political Studies* 44, sy 5 (1996): 936-57.

- Holmes, James R. “A U.S. Navy Nightmare: What If China Built a ‘Battleship?’” *The National Interest*, 12 Ekim 2019. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/us-navy-nightmare-what-if-china-built-battleship-87986>.
- Howard, Michael. “War and the Nation State”. *Daedalus* 108, sy 4 (1979): 101-10.
- Hullnumber.com. “USS Norfolk”, 2021. <https://www.hullnumber.com/DL-1>.
- Hürriyet*. “Neden Yavuz?” 26 Temmuz 1974.
- Hürriyet*. “Yeni Bir Yavuz İstiyoruz”. 25 Temmuz 1974.
- İnanç, Gül ve Şuhnaz Yılmaz. “Gunboat Diplomacy: Turkey, USA and the Advent of the Cold War”. *Middle Eastern Studies* 48, sy 3 (Mayıs 2012): 401-11. <https://doi.org/10.1080/00263206.2012.661372>.
- “İngiltere Kraliçesi Elizabeth İstanbul’da | DÜNYA | DW | 15.05.2008”. Erişim 13 Aralık 2020. <https://www.dw.com/tr/ingiltere-krali%C3%A7esi-elizabeth-istanbulda/a-3337264>.
- KDSK. “Yavuz Kruvazörü Yüz Yaşında”. *Deniz Kuvvetleri dergisi*, Eylül 2011.
- Kennedy Ludovic. *Pursuit: The Chase and Sinking of Bismarck*. London: Collins, 1975.
- Kış, Salih. “Birinci Dünya Savaşı'nın Seyrini Değiştiren Goeben ve Breslau Gerçeği”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* 15, sy 22 (15 Nisan 2017): 111-24.
- Koçer, İbrahim Özdem. *Şanlı Yavuz*. İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2008.
- Lindberg, Michael ve Daniel Todd. *Brown-, Green-, and Blue-Water Fleets: The Influence of Geography on Naval Warfare, 1861 to the Present*. West Point, CT: Praeger, 2002. <https://doi.org/10.2307/3093388>.
- March, James A., ve P. Johan Olsen. “The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life”. *The American Political Science Review* 78, sy 3 (1984): 734-49.
- Meyer, John W. “The World Polity and the Authority of the Nation State”. İçinde *Institutional Structure: Constituting State, Society, and the Individual*, editör George M Thomas, John W Meyer, Francisco O Ramirez, ve John Boli, 41-71. Beverly Hills: Sage Publications, 1987.
- Milliyet*. “Ordu-Millet Elele”. 24 Temmuz 1974.
- Milliyet*. “Yavuz, 62 Yaşında Emekli Oldu”. 08 Haziran 1973.
- Mütercimler, E. *Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*. Alfa Yayınları. Alfa Yayınları, 1990. <https://books.google.com.tr/books?id=xW2oMwAACAAJ>.
- Naval History and Heritage Command. “Missouri III (BB-63)”. Erişim 01 Mart 2021. <https://www.history.navy.mil/research/histories/ship-histories/danfs/m/missouri-iii.html>.
- Naval Technology. “Arleigh Burke-Class (Aegis) Destroyer”. Erişim 01 Mart 2021. <https://www.naval-technology.com/projects/burke/>.

- Naval Technology. “DDG 1000 Zumwalt-Class Multi-mission Destroyer”. Erişim 01 Mart 2021.
<https://www.naval-technology.com/projects/dd21/>.
- Naval technology. “Kirov class (Type 1144.2)(Peter the Great)”. Erişim 28 Şubat 2021.
<https://www.naval-technology.com/projects/kirov/>.
- Naval technology. “Type 055 Renhai destroyer”. Erişim 01 Mart 2021. <https://www.naval-technology.com/projects/type-055-class-destroyers/r>.
- Ormrod, Jeanne Ellis. *Öğrenme Psikolojisi (Human Learning)*. Editör Mustafa Baloğlu. Ankara: Nobel Akademik, 2003.
- Panzac, Daniel. *Osmanlı Donanması (1572-1923)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Rhodes, Edward. “Sea Change: Interest-Based Vs. Cultural-Cognitive Accounts of Strategic Choice in the 1890s”. *Security Studies* 5, sy 4 (1996): 73-124.
- Savunma ve Havacılık*. “Yavuz Fırkateyninin Türk Deniz Kuvvetlerine Teslimi”. 1987.
- “Ship Building 1981-89 - Reagan, Ronald”. Erişim 13 Aralık 2020.
<https://www.globalsecurity.org/military/systems/ship/scn-1981-reagan.htm>.
- Ships of the US Navy 1940-1945. “USS Springfield (CL-66)”, 2019.
https://www.ibiblio.org/hyperwar/USN/ships/CL/CL-66_Springfield.html.
- Shulman, Mark Russel. *Navalism and Emerging of American Sea Power, 1882-1893*. Annapolis: Naval Institute Press, 1995.
- Slaughter, Anne-Marric. “The New World Order”. *Foreign Affairs* 76, sy 5 (1997): 183-97.
- “TCG Anadolu nedir? Ne değildir? - Veryansın TV”, 30 Nisan 2023.
<https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/tcg-anadolu-nedir-ne-degidir/>.
- Tercüman. “Yavuz Gidiyor Yavuz”. 08 Haziran 1973.
- Till, Geoffrey. *Seapower: A Guide for the 21st Century*. New York: Routledge, 2018.
- Tunaboğlu, İskender. “Deniz Kuvvetlerinde Sistem Değişikliği”. Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008.
- . “Tarihin Son Dretnotu: Yavuz (Goeben)”. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10, sy 1 (2015): 771-802.
- Weaponsystems.net. “Sovremenny-Class destroyer”. Erişim 01 Mart 2021.
<https://old.weaponsystems.net/weaponsystem/GG05 - Sovremenny class.html>.
- Yavuzalp, Ercüment. *Liderlerimiz ve Dış Politika*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.